

KNJIŽNICA PEJAČEVIĆ U NAŠICAMA

Stručni rad

UDK 021.1(497.5 Našice)(091)
069(497.5 Našice).5:02](064)

RENATA BOŠNJAKOVIĆ

Zavičajni muzej Našice
Pejačevićev trg 5
HR-31500 Našice

Obitelj Pejačević ostavila je neizbrisiv trag na hrvatskoj i slavonskoj kako, političkoj tako i na kulturnoj sceni, a napose u životu i razvoju Našica. Rad donosi kratku povijest ove ugledne obitelji, a središnja je tema sudbina njihove knjižnice. Opisan je njen smještaj u vrijeme boravka obitelji u dvorcu te sudbina knjiga nakon njihova odlaska iz Našica. Analiziran je katalog knjižnice iz 1935. g. te sačuvani knjižnični fond s obzirom na sadržajna obilježja i vrste publikacija, jezik i pismo, obiteljske ex librise, godinu i mjesto izdanja, likovnu opremu te korice i uvez.

Obitelj Pejačević odigrala je značajnu ulogu na hrvatskoj političkoj i kulturnoj sceni davši istaknute banove, župane, časnike, generale, učenjake te poznate mecene kulture i umjetnosti. Od tri loze porodice Pejačević, rad donosi priču o knjižnici, danas još živuće, našičko - virovitičke loze koja je iznjedrila dva hrvatska bana te prvu hrvatsku skladateljicu Doru Pejačević.

Trag koji su Pejačevići ostavili u našičkoj kulturnoj i povijesnoj baštini zanimljiv je brojnim istraživačima pri proučavanju i sastavljanju dijelova mozaika zvanog baština obitelji Pejačević. Knjižnična baština obitelji samo je dio tog mozaika i predstavlja tek korak u sustavnom istraživanju i prezentiranju cjelokupne baštine ove obitelji. Kratki pregled dosadašnjih, novijih radova stručnjaka različitih profila, koji su dali svoj doprinos u iščitavanju i sastavljanju tog mozaika, prikazuje bogatu ostavštinu obitelji Pejačević kao neiscrpno vrelo proučavanja.

POVIJEST OBITELJI PEJAČEVIĆ

Obiteljsku povijest obradio je Julijan grof Pejačević u svom rukopisnom djelu¹, koje, iako obiluje legendama i neprovjerenim izvorima, prikazuje porijeklo obitelji, njeno doseljenje iz Bugarske² te prilagodbu u Hrvatskoj.

Nakon napuštanja Bugarske, obitelj se prvotno naselila u Baju, Baču, Pačuhu, odakle je 1704. g. došla u Osijek. Od četiri brata³ koja su došla u Osijek, samo će potomci najmlađeg brata, Marka II, nastaviti lozu Pejačević.

Barun Josip II. Pejačević, sin Marka II., kupio je Našičko vlastelinstvo 3. kolovoza 1734. g. i od tada su Našice u posjedu ove obitelji koja će biti njen vlasnik do eksproprijacije nakon II. svjetskog rata. Nasljednom linijom 1769. g. u posjed Josipa II. došlo je virovitičko imanje,⁴ a nakon smrti njegovog brata Ignjata i imanje u Podgoraču, nedaleko od Našica. Tako je Josip II. objedinio značajne dijelove Slavonije i Srijema s glavnim

---

polovini 15. st. Ivan (Gyoni) barun Parčević dijeli svoje imanje na četiri sina koji su utemeljitelji novih obitelji. Ivanov sin Dmitar prozvao se po gradu Pejačevu u Bugarskoj i tako postao praotac obitelji Pejačević. Ivan Balta, *Vlastelinska porodica obitelji Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku*, u: Anali zavoda za znanstveni rad u Osijeku, br. 4, Osijek, 1985., str. 257-259. (dalje: Balta, *Vlastelinska*)

³ Sinovi Matije I. (umro 1688.), Nikola II., Đuro II., Ivan I. i Marko II. došli su 1704. g. u Osijek te kupili kuću u Tvrdi. Kuća se i danas nalazi na Trgu sv. Trojstva br. 42. Jasminka Najcer, *Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević*, u Našički zbornik 7, Našice, 2002., str. 217-218. (dalje: Najcer, *Tragom*). Ova četiri sina Matije I. osnivači su obiteljskih linija. Tijekom vremena, tj. do polovine 18 st., izumrijet će potomci prva tri brata, dok će od potomaka najmlađeg doseljenog Marka II. i njegova sina Josipa II. Pejačevića (1710.-1787.) poteći svi kasniji Pejačevići. Silvija Lučevnjak, *Grbovi obitelji Pejačević - tragovi postojanja*, u: Našički zbornik 7, Našice, 2002., str. 184. (dalje: Lučevnjak, *Grbovi*)

⁴ Bratić Josipa II., Marko III. Aleksandar, posjedovao je imanje Mitrovicu u Srijemu, koje je trebalo priključiti Vojnoj krajini pa mu kao naknadu za dio tog imanja Marija Terezija poklanja Viroviticu i Retfalu (kod Osijeka), a od mitrovačkog imanja ostavlja mu Rumu. Nakon njegove smrti nije bilo izravnog nasljednika, nego pretenzije njegovih bratića. Naposljetku, Josip II. nasljednom linijom dolazi u posjed Virovitice. Rudolf Horvat, *Povijest grada Virovitice*, Virovitica, 2001., str. 59-61. (dalje: Horvat, *Povijest*)

---

¹ Pejacsevich, Julian, *Forschung über die Familie der Freiherren und Grafen Pejacsevich*, Wien, 1876. Nalazi se u Državnom arhivu Zagreb.

² Prema toj predaji Pejačevići potječu od bosanskog kralja Stjepana Dabiše Kneževića (vladao 1391.-1396.), čiji je sin Parčija, zbog sudjelovanja u uroti protiv Turaka pobjegao u Bugarsku gdje je postao praotac obitelji Parčevića iz roda Kneževića. U drugoj

vlastelinstvima: Virovitica, Našice, Retfala, Podgorač i Ruma. Osim što je povećao obiteljsko imanje, Josip II. Pribavio je obitelji i nasljedno grofovstvo. Naime, zbog njegovih vojničkih zasluga dodijelila mu je Marija Terezija 1772. g. grofovsku titulu s pridjevkom "de Veröcze" (Virovitički), koju od tada pa do danas nose svi muški članovi obitelji Pejačevići.⁵

Nakon Josipove smrti njegovi sinovi nasljeđuju posjede, dijele ih i utemeljuju tri loze Pejačevića. Za Našice je važan Josipov sin Karlo III., koji utemeljuje tzv. virovitičko - našičku lozu Pejačevića. Njegov sin Vincencio započinje 1811. g. gradnju dvorca u središtu Našica, na čijem je mjestu prvotno stajala jednokatna ladanjska kurija, a polovinom 19. st. njegov polubrat po ocu, Ferdinand Karlo Rajner, proširuje i preuređuje dvorac koji poprima današnji izgled.

Kada su Pejačevići 30-ih godina 18. st. kupili našički posjed, on je površinom bio velik, no slabo naseljen. Dugogodišnjim napornim radom našička je gospoštija uzdignuta među najbolje i najbogatije slavonske posjede. Usporedo s tim raste i ugled obitelji u političkom, kulturnom i javnom životu.

Prvi ban iz obitelji Pejačević bio je Ladislav,⁶ koji je bansku čast obnašao od 1880. do 1883. g. Za njegova banovanja proglašeno je 15. srpnja 1881. g. sjedinjenje Vojne krajine s ostalim dijelovima Hrvatske. S banske stolice odstupio je 24. kolovoza 1883. g., nakon što bečka vlada nije pristala na ukidanje dvojezičnih hrvatsko-mađarskih grbova na zgradama financijalne uprave u Zagrebu i drugim gradovima.⁷ Bio je oženjen Gabrijelom Döry de Jobaháza (1830.-1913.), koja je bila poznata dobročiniteljica, istaknuta članica Hrvatskog crvenog križa i pokroviteljica Hrvatskog glazbenog zavoda. U spomen na preminulog sina, dao je u Našicama podići 1881. g. neogotičku kapelicu s obiteljskom grobnicom koju je projektirao Herman Bollé.

Vrlo zanimljiva ličnost bio je Ladislavov brat i, već spomenuti obiteljski kroničar, Julijan grof Pejačević.⁸ U

⁵ Mladen i Bojana Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji - od Zagreba do Iloka*, Zagreb, 1998. str. 329. (dalje: Obad Šćitaroci, *Dvorci*) i Lučevnjak, *Grbovi*, str. 184-185.

⁶ Ladislav grof Pejačević (1824.-1901.) bio je oženjen s Gabrijelom barunicom Döry de Jobahaza (1830.-1913.), s kojom ima četvero djece: Marija Eleonora, Teodor, Marija Elizabeta i Marko Mario Aleksandar. Prisjednik banskoga stola u Zagrebu od 1844. do 1848. i član je izaslanstva koja je 1868. sklopila Hrvatsko-ugarsku nagodbu. Zvali su ga "ban kavalir" jer se odrekao banske plaće. Umro 7. travnja 1901. g. u Našicama. Balta, *Vlastelinska*, str. 285. i Ivo Perić, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, sv. 2., Zagreb, 2000., str. 34. (dalje: Perić, *Hrvatski*)

⁷ Perić, *Hrvatski*, str. 221-222.

⁸ Julijan Vicencije Marko grof Pejačević (1833.-1906.). Već spomenuti obiteljski kroničar, pijanist i skladatelj, carski i kraljevski komornik. Živio je u Šopronju te se bavio povijesnim istraživanjima i obiteljskom poviješću mnogih plemićkih obitelji. Napisao je, već spomenutih, šest rukopisnih knjiga koje daju genealogiju obitelji objavljenih u Beču od 1876. do 1890. Balta,

našoj priči o Knjižnici Pejačević, Julijan posebno je zanimljiva osoba, jer prilikom popisivanja knjiga 1935. g. njegove su knjige posebno istaknute i popisane te sadrže njegov vlastiti pečat. Isto tako, među knjigama su pronađeni rukopisni prijepisi dokumenata (na 80 stranica male bilježnice) iz različitih arhiva, koje je, vjerojatno, napravio Julijan u svrhu povijesnih istraživanja. Zanimljivo je istaknuti kako i 29 godina nakon Julijanove smrti, njegove knjige čine posebnu cjelinu unutar cjelokupne knjižnice obitelji. To svakako govori o izuzetnoj vrijednosti koju je Julijanova ostavština imala u obitelji Pejačević te njegovanje obiteljske memorije na njega kao velikog ljubitelja i poznavatelja pisane riječi.

Ladislavov nastariji sin, Teodor grof Pejačević⁹ obnašao je dužnost hrvatskog bana od 1. srpnja 1903. do 26. lipnja 1907. g., kada je napustio položaj u znak protesta protiv predložene "željezničke pragmatike."¹⁰ Prije banovanja bio je veliki župan Virovitičke županije i grada Osijeka, a 1913. g. bio je imenovan ministrom za Hrvatsku u mađarskoj vladi grofa Tisze. Bio je oženjen barunicom Elizabetom (Lilom) Vay de Vaya, koja je zajedno sa suprugom bila na čelu svakog dobročiniteljskog i socijalnog rada u našičkom kraju te pokroviteljica Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu.

Ljubav su prema glazbi u obitelji Pejačević osobito njegovale Gabrijela i Lila koje su, kako je već spomenuto, bile i pokroviteljice Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu. U tom jakom glazbenom ozračju stasala je i prva hrvatska skladateljica Dora Pejačević¹¹, najstarija kćerka Teodora grofa Pejačevića, koja je, osim po velikoj ljubavi prema glazbi, bila poznata i kao velika ljubiteljica knjiga.

Vlastelinska, str. 286. i Julijo Pfeiffer, *Kako je porodica Pejačević došla u Slavoniju*, u Hrvatski list od 23. prosinca 1937., str. 49. (dalje: Pfeiffer, *Kako*)

⁹ Dr. Mario Teodor grof Pejačević (1855.-1928.) bio je oženjen s Elizabetom barunicom Vay de Vaya (1860.-1941.), s kojom ima petero djece: Marka VI., Elemera, Teodoru, Elizabetu (Lilu) i Gabrijelu. Bio tajni savjetnik kralja Franje Josipa, vitez malog križa Reda sv. Stjepana od 1898. g. i Malteškog reda od 1884. g. Jedan od najbogatijih velikaša u Hrvatskoj i Ugarskoj: gospodar majorata u Našicama i nasljedni gospodar Zomba u Tolnajske županiji u Mađarskoj. Nakon I. svjetskog rata zbog agrarne reforme veći je dio vlastelinstva pretvorio u "Dioničko društvo Krndija" u kojem je imao više od 50% dionica. Umro je u Beču, 23. srpnja 1928. g. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, str. 220. i Perić, *Hrvatski*, 271, 283, 343.

¹⁰ Ministar prometa i trgovine ugarske vlade u lipnju 1907. g. predložio je "željezničku pragmatiku", kojom se ozakonjuje mađarski jezik i na željeznicama u Hrvatskoj. Time je bila povrijeđena Hrvatsko-ugarska nagodba, pa Teodor, kao i njegov otac 1883. g., odstupa s banske dužnosti. Perić, *Hrvatski*, str. 360-361.

¹¹ Dora (Theodora) grofica Pejačević (1885.-1923.), kćerka Teodora grofa Pejačevića i Elizabete rod. barunice Vay de Vaya. Rodena 10. rujna 1885. u Budimpešti. Od 1909. g. školuje se u Dresdenu, Münchenu, Beču i Pragu, a od 1912. g. češće boravi u Našicama. Voli čitanje, plesanje, tenis, konje i jahanje. Poznata je kao prva hrvatska skladateljica. Udala se za Ottomara von Lumbea, umirovljenog časnika bivše austro-ugarske vojske. Rodila sina Thea u privatnom Münchenskom sanatoriju dr. Hertela 30.

Posljednji vlasnik našičkog posjeda bio je Petar grof Pejačević¹², sin Dorinog brata Marka¹³. Danas u Londonu živi Petrova sestra Marija (r. 1909. g.) i brat Marko (r. 1923. g.) s obitelji, a svi ostali Pejačevići diljem svijeta Petrovi su potomci i potomci njegovog brata Geze (1917.-1995), koji se nastanio u Venezueli.¹⁴

Obitelj Pejačević ostavila je neizbrisiv trag u u svim porama društvenog, gospodarskog i kulturnog života Našica. Gradnjom svojih objekata, te pomažući izgradnju javnih, stvorila je povijesnu jezgru središta Našica i ostavila u naslijeđe građevine koje su i danas glavno obilježje Našica. Najreprezentativnija građevina, svakako, je dvorac sagrađen 1811. g., u samom središtu Našica. U blizini mjesnog groblja, obitelj gradi kapelu s grobnicom obitelji Pejačević, djelo arhitekta Hermana Bolléa iz 1881. g., a početkom 20. st., za brojnu obitelj svog sina Marka, dr. Teodor grof Pejačević, gradi u perivoju drugi, obimom manji, dvorac. Da su povijesne okolnosti bile drukčije, Našice bi se dičile i trećim dvorcem obitelji Pejačević. Naime, neposredno prije početka II. svjetskog rata, počeo se graditi i treći dvorac, koji je bio namijenjen Stefaniji Pejačević, udanoj za Ivana Adamovića Čepinskog. Dvorac nije dočekao svoje dovršenje, a nakon 1945. g. nacionaliziran je i srušen.

Kako je već prije spomenuto, grofovi Pejačević su osim objekata za osobnu upotrebu, potpomagali i gradnju zgrada za javne potrebe, kao što su: zgrada Našičke štedionice, Kasina, vatrogasno spremište, pošta i dr. Tako će se do početka I. svjetskog rata oblikovati središnji trg u Našicama koji će i dobiti ime Pejačevićev trg. Obitelj potiče i pomaže razvoj školstva u Našicama dajući zemljište i materijal za gradnju školskih zgrada te pomažući u školovanju siromašne djece.

siječnja 1923., a umrla od sepse u Münchenu 5. ožujka 1923. g. Pokopana je u Našicama, u grobu istočno od kapele obitelji Pejačević. Muzikolozi ističu da je postavila temelje novijoj hrvatskoj komornoj i koncertnoj glazbi, a najpoznatije djelo je klavirski koncert iz 1913. g., poznat kao prvi klavirski koncert u hrvatskoj glazbi. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, str. 221, 384.

¹² Petar grof Pejačević (1908.-1987.), bio je veleposlanik NDH u Madridu (1941.-1945.), a bio je oženjen Klarom, barunicom Inkéy de Pallin, s kojom je imao četvero djece (troje je i danas živo). Nastanio se u Argentini i nikada se više nije vratio u Našice. Godine 1996. obitelj je u kriptu kapelice Pejačević u Našicama postavila spomen ploče umrlih članova obitelji koji su nakon rata živjeli izvan Hrvatske. Tako je postavljena ploča Petru i njegovoj ženi, te Gezu, Petrovu bratu, i njegovoj ženi. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, 383. i Silvija Lučevnjak, *Kapela s grobnicom obitelji Pejačević u Našicama*, u: Našički zbornik 5, Našice 1999., str. 80. (dalje: Lučevnjak, *Kapela*)

¹³ Marko VI. grof Pejačević (1882.-1923.) bio je komornik, vitez Malteškog reda, izaslanik u austrijskom Reichstagu, u mađarskom parlamentu i Hrvatskom saboru. Bio je oženjen Marijom (Minkom) pl. Beniczky de Beniczet Miscinye s kojom je imao desetero djece, a današnji brojni Pejačevići u svijetu su djeca njegova tri sina: Petra, Geze i Marka VII. Za njegovu brojnu obitelj sagrađen je tzv. mali dvorac u Našicama uz koji je oblikovan park tzv. francuskog tipa. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, 383.

¹⁴ Milan Blažeković, *Umro Petar grof Pejacsevich - Virovitički*, u: Hrvatska revija, god. 37, sv. 2, lipanj 1987., 298. (dalje: Blažeković, Petar)

Na njihov poticaj, a i uz njihovu materijalnu pomoć, tijekom druge polovine 19. st. počinju se osnivati brojna društva: Kasino (1837. g.), Radničko obrtničko društvo (1876. g.), Dobrovoljno vatrogasno društvo (1888.), Učiteljsko društvo (1889.), HPD "Lisinski" (1889. g.), a od 1873. u Našicama djeluje i jedna štedionica. U radu svih društava članovi obitelji Pejačević sudjeluju kao mecene, predsjednici, potpredsjednici, počasni članovi, a svojim su prisustvom dali poseban građanski "štih" malom slavonskom mjestu te humanitarnim i socijalnim akcijama uvelike pomagali žitelje Našica.

U skladu s gore navedenim činjenicama, neosporno je da je jedna od glavnih zadaća Zavičajnog muzeja Našice istraživanje, prikupljanje i sistematiziranje spoznaja o povijesti obitelji te proučavanje i predstavljanje preostale baštine te bogate i ugledne obitelji.

Nakon mnogih godina marginalizacije istraživanja zavičajnih tema, pa time i obitelji Pejačević, od sredine 80-ih godina 20. st. polako se aktualizira zavičajnost, a time i povijest, za našički kraj, nezaobilazne obitelji Pejačević. U daljnjem tekstu pokušat će se prikazati radovi raznih stručnjaka koji su se u novije vrijeme bavili tematikom našičke obitelji Pejačević, tj. njihovom poviješću te pokretnom i nepokretnom baštinom.

Godine 1985. izlazi rad dr. Ivana Balte *Vlastelinska porodica obitelji Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku*,¹⁵ koji je za sada najopsežniji na području istraživanja genealogija sve tri loze porodice Pejačević. Nakon toga javljaju se brojni istraživači, znanstvenici, studenti, đaci zainteresirani za prošlost našičkog kraja, a time i Pejačevića.

Podizanje i prikaz Našičkog vlastelinstva poslije odlaska Osmanlija te nakon što su ga kupili Pejačevići, zorno je u svom magistarskom radu *Gospodarske prilike na Našičkom vlastelinstvu od početka 18. st. do urbara Marija Terezije (1756.)* obradio Milan Vrbanus.¹⁶

Arhitektura dvoraca i perivoja u Našicama obrađena je u knjizi Mladena i Bojane Obad Šćitaroci *Dvorci i perivoji u Slavoniji - od Zagreba do Iloka*,¹⁷ koja je i prva cjelovita studija na temu arhitekture slavonskih dvoraca i perivojne arhitekture. Problematiku gradnje i analizu dekorativnih elemenata našičkog velikog dvorca te uređenje njegova okoliša istražila je Jasminka Najcer u svom radu

¹⁵ Ivan Balta, *Vlastelinska porodica obitelji Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku*, u: Anali zavoda za znanstveni rad u Osijeku, br. 4, Osijek, 1985.

¹⁶ Milan Vrbanus, *Gospodarske prilike na Našičkom vlastelinstvu od početka 18. st. do urbara Marija Terezije (1756.)*, Zagreb, 2002. (neobjavljeni magistarski rad)

¹⁷ Mladen i Bojana Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji - od Zagreba do Iloka*, Zagreb, 1998.

Kasnobarokno-klasicistički dvorac Pejačevića u Našicama.¹⁸

Sustavnije istraživanje perivoja uz veliki dvorac obitelji Pejačević napravio je Zlatko Katruša u članku *Park u Našicama - spomenik parkovne arhitekture*¹⁹, a Matija Volner je u svom diplomskom radu *Rekonstrukcija partera u francuskom klasičnom stilu u okviru snimanja postojećeg stanja i plana obnove našičkog parka*²⁰ pokušao prikazati rekonstrukciju kaskadnog partera ispred Malog dvorca. Izložbom "Perivoj obitelji Pejačević u Našicama"²¹ predstavljen je perivoj obitelji Pejačević kao poseban, i zasigurno jedan od najljepših, spomenika parkovne arhitekture u Slavoniji.

O neogotičkoj kapeli s kriptom obitelji Pejačević, koju je projektirao Hermann Bollé, jedan od najistaknutijih predstavnika hrvatskog historicizma, pisala je Slivija Lučevnjak u radu *Kapela s grobnicom obitelji Pejačević u Našicama*²² i Danijel Zec u diplomskom radu *Hermann Bollé : Kapela Pejačević u Našicama*.²³

Doprinos boljem razumijevanju povijesti ove ugledne i bogate obitelji Pejačević dala je Silvija Lučevnjak u svom radu *Grbovi obitelji Pejačević - tragovi postojanja*,²⁴ gdje je kroz heraldičku analizu grbova obitelji Pejačević, na nepokretnim spomenicima kulture, pokušala prikazati toponimiju postojanja najznačajnijih objekata koje je gradila ova obitelj.

Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević odvela nas je Jasminka Najcer u svojim radovima *Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević i Umjetnička ostavština našičke obitelji Pejačević*,²⁵ u kojima je

istražila sudbinu umjetnina i inventara iz bogatih našičkih dvoraca nakon što su grofovi Pejačević napustili Hrvatsku.

Glazbeno stvaralaštvo i osebjnu ličnost prve hrvatske skladateljice, Dore Pejačević²⁶ cjelovito je obradila i javnosti približila poznata muzikologinja Koraljka Kos u monografijama *Dora Pejačević*.²⁷ Mnoge Dorine skladbe tiskane su i izvode se po cijelom svijetu, a Muzički informativni centar pokrenuo je međunarodni projekt *Svirajte Doru, slušajte Doru* u cilju promicanja Dorine glazbe kao izuzetnog bogatstva hrvatske kulturne baštine.

Osim što sakuplja, istražuje i pomaže raznim istraživačima u njihovom radu, Zavičajni muzej Našice nastoji javnosti i prezentirati sačuvane dijelove kulturne i povijesne baštine obitelji Pejačević. Tako su prošle godine po prvi put javnosti predstavljene grafike na *Izložbi grafika s temom šume i lova iz zbirke obitelji Pejačević*²⁸. Grafike su nekada pripadale obitelji Pejačević, a sada su pohranjene u fundusu Galerije likovne umjetnosti u Osijeku.

Sl. 1. Izložba "Knjižnica Pejačević u Našicama"

U studenom 2003. g. Zavičajni je muzej Našice, kao dio stalnog postava, javnosti predstavio knjižničnu baštinu obitelji Pejačević.²⁹ Otvorenje postava

¹⁸ Jasminka Najcer, *Kasnobarokno-klasicistički dvorac Pejačevića u Našicama*, u Našički zbornik 4, Našice, 1999. (dalje: Najcer, *Kasnobarokno*)

¹⁹ Zlatko Katruša, *Park u Našicama-spomenik parkovne arhitekture*, u: Našički zbornik 6, Našice, 2001. (dalje: Katruša, *Park*)

²⁰ Matija Volner, *Rekonstrukcija partera u francuskom klasičnom stilu u okviru snimanja postojećeg stanja i plana obnove našičkog parka*. Diplomski rad, Zagreb, 2000. (dalje: Volner, *Rekonstrukcija*)

²¹ Izložba je bila postavljena u Zavičajnom muzeju Našice povodom Festivala "Dani slavonske šume" od 20. rujna do 12. listopada 2002. g. Odabir izložaka i tekstove u katalogu napravili su Alka Turalija i Silvija Lučevnjak.

²² Silvija Lučevnjak, *Kapela s grobnicom obitelji Pejačević u Našicama*, u: Našički zbornik 5, Našice, 1999.

²³ Danijel Zec, *Hermann Bollé : Kapela Pejačević u Našicama*. Diplomski rad, Orahovica, 2001. (dalje: Zec, *Kapela*).

²⁴ Silvija Lučevnjak, *Grbovi obitelji Pejačević - tragovi postojanja*, u: Našički zbornik 7, Našice, 2002.

²⁵ Najcer, Jasminka, *Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević*, u: Našički zbornik 7, Našice, 2002. i *Umjetnička ostavština našičke obitelji Pejačević*, u: Osječki zbornik 26, Osijek, 2002. (dalje: Najcer, *Umjetnička*)

²⁶ Cjelokupna umjetnička i biografska ostavština Dore Pejačević pohranjena je u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu kao poklon skladateljčine obitelji.

²⁷ Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, JAZU, Zagreb, 1982. (dalje: Kos, *Dora*) i Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, Muzički informativni centar, Zagreb, 1998. (dalje: Kos, *Dora Pejačević*)

²⁸ *Izložba grafika s temom šume i lova iz zbirke obitelji Pejačević* bila je postavljena u Zavičajnom muzeju Našice povodom Festivala "Dani slavonske šume" od 12. rujna do 4. listopada 2003. g. Odabir izložaka i popratni katalog napravila je Jasminka Najcer-Sabljak iz Galerije likovnih umjetnosti Osijek.

²⁹ Do 2002. godine knjige su se nalazile u Hrvatskoj narodnoj knjižnici i čitaonici Našice. *Ugovorom o ustupanju na trajno korištenje Knjižnice obitelji Pejačević između Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice i Zavičajnog muzeja Našice od 19. ožujka 2002. godine* pohranjene su u Zavičajni muzej Našice.

Sl. 2. Izložba "Knjižnica Pejačević u Našicama"

popratila je izložba i katalog *Knjižnica Pejačević u Našicama*.³⁰

Nakon otvorenja stalnog postava nastavljeno je istraživanje na Knjižnici obitelji Pejačević. U nastavku rad donosi najnovija saznanja o povijesti obiteljske knjižnice, koja nadopunjuju spomenuti katalog izložbe. Usprkos novim otkrićima i spoznajama, mnoga su pitanja i dalje ostala otvorena, a na mnoga je odgovoreno samo pretpostavkama. No, daljnja istraživanja tek predstoje i vjerojatno će donijeti potpunije odgovore, usprkos činjenici da priča u cijelosti, možda, nikada neće biti ispričana.

PROSTOR, SMJEŠTAJ I OPREMA NAKADAŠNJE KNJIŽNICE U DVORCU PEJAČEVIĆ

Bogata knjižnica obitelji nastajala je tijekom 19. st.³¹, a svoj prostor i opremu knjige su dobile, vjerojatno, u periodu dogradnje dvorca, točnije nakon 1964. g., kada je dvorac poprimio svoj današnji izgled. No, krenimo od početka.

Izgradnja dvorca u Našicama započela je 11. ožujka 1811. g. postavljanjem kamena temeljca u središtu Našica.³² U njegovoj izgradnji mogu se pratiti dvije faze. Prva je 1811.-1864. g., kada je ovaj kasnobarokni dvorac imao u tlocrtu oblik izduženog pravokutnika, jednokatnog prema trgu, a dvokatnog prema parku. Druga faza

počinje oko 1864. g.,³³ kada su se dogradile bočne kule i prostorije nad altanom (terasom iznad ulaza u središnjem dijelu južnog pročelja), zatim terasa na sjevernom pročelju, preuređena je unutrašnjost i oblikovana današnja fasadna plastika te je dvorac dobio svoj sadašnji izgled.

U prizemlju dvorca nalazili su se reprezentativni prostori (saloni, blagovaonica), orijentirani prema perivoju, s mogućnošću izlaza na prostranu terasu. Nekadašnji izgled ovih prostorija zabilježen je na fotografijama. Nažalost, nema sačuvanih fotografija na kojima se nalazi snimljena obiteljska knjižnica. No, zahvaljujući sjećanjima nekih članova obitelji Pejačević³⁴, te građana Našica koji su imali pristup u dvorac, poznato je da se prvotno knjižnica nalazila u suterenu dvorca.

Ovaj prostor može se namjenski podijeliti na stambeni (zapadna strana) i gospodarski (istočna strana). Kako kroz cijeli suteran sredinom prolazi veliki hodnik iz kojeg vode sva vrata, ova dva, funkcionalno različita prostora, bila su odijeljena dvokrilnim vratima postavljenim u tom hodniku. Njihova izvorna pozicija bila je nešto zapadnije nego danas pa se iz gospodarskog dijela dvorca moglo izravno ulaziti na stubište koje povezuje prostor suterena, podrum za drva i prostor prizemlja. Ovim stubištem koristila se posluha dvorca, dok su se Pejačevići i njihovi gosti za spuštanje u suteran koristili spiralnim stubama iz ugla tzv. žutog salona, koje su svojedobno imale ukrasnu drvenu ogradu koja danas postoji samo u prostoru suterena, dok je u prizemlju dvorca demontirana. Stubištem, koje postoji i danas, bila je ostvarena izravna komunikacija iz salona u prizemlju prema prostoru tzv. glazbenog salona u kojem se muzicalo na glasoviru i drugim instrumentima (danas je to prostor za probe HKD "Lisinski"). Iz glazbenog salona, prelaskom preko hodnika, stizalo se do prostorije u kojoj je bila obiteljska knjižnica (danas tzv. društvena prostorija HKD "Lisinski").

Danas sačuvani ormari iz knjižnice ukazuje na činjenicu da su bili napravljeni po mjeri ovoga prostora, odnosno bili postavljeni uza zid i pri tome pratili dužinu

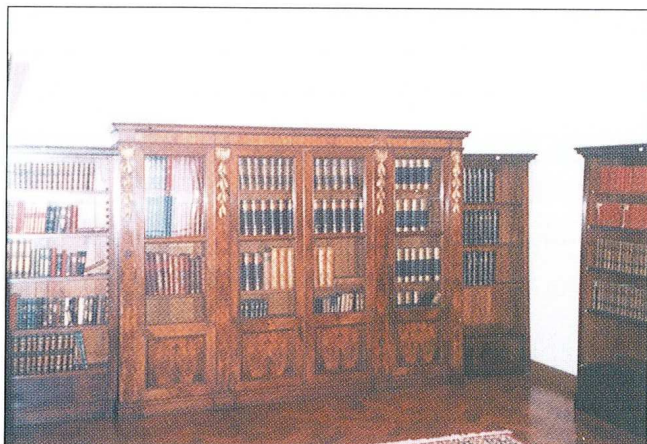
³⁰ Stalni postav i izložba otvoreni su 14. studenog 2003. povodom Mjeseca hrvatske knjige. Autor izložbe i kataloga bila je Renata Bošnjaković.

³¹ Najstarija sačuvana knjiga u Našicama tiskana je 1809. g. Možemo pretpostaviti da je ova bogata i cijenjena obitelj posjedovala i knjige tiskane u ranijem periodu, no, one za sada nisu pronađene.

³² Dvorac je sagradio Vicencije grof Pejačević (1780.-1820.), sin utemeljitelja našičko-virovitičke grane obitelji Karla III. Frdinanda. Vicencije je bio oženjen Ilmom Marijom rod. groficom Batthyány, s kojom je imao kćer Katarinu. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, str. 220, 383.

³³ Dvorac je proširio Ferdinand Karlo Rajner grof Pejačević (1800.-1878.), Vicencijev mlađi brat. Dogradnja je dvorca vjerojatno potakla proširenje i uređenje perivoja te gradnju jezera s otočićem. Ferdinand se bavio gospodarstvom na Našičkom vlastelinstvu i imao je sedmero djece s Marijom rod. barunicom Döry, po čijoj je liniji naslijedio bogata imanja u Mađarskoj. Najstariji sin, Ladislav postao je prvi ban u obitelji. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, str. 220, 383.

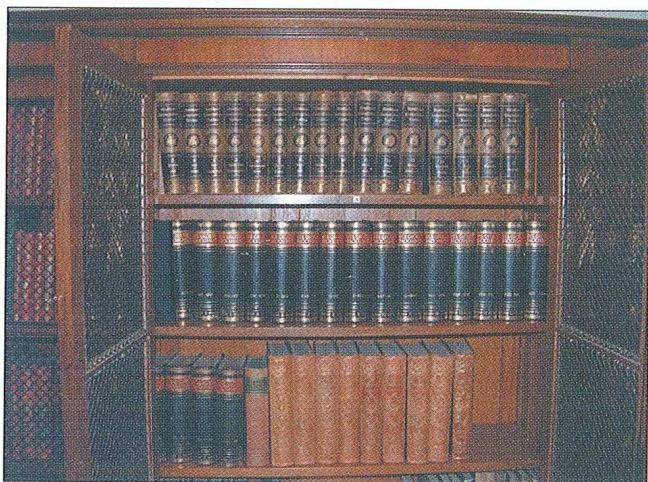
³⁴ Marko VII. grof Pejačević (r. 1923.), sin je Marka VI. grofa Pejačevića (1882.-1923.) i supruge Marije rod. pl. Benitzky. Brat je Petra grofa Pejačevića koji je bio posljednji vlasnik imanja. Marko je Vitez Malteškog reda, a sa suprugom Evom Mariassy de Markus et Batizfalva živi u Londonu i ima dvoje djece: Gabrijela, Petar. Obad Šćitaroci, *Dvorci*, str. 383. Prilikom posjeta Našicama u rujnu 2003. g. potvrdio je da se knjižnica nalazila u suterenu na južnoj strani dvorca.

Sl. 3. Dio fonda Knjižnice Pejačević

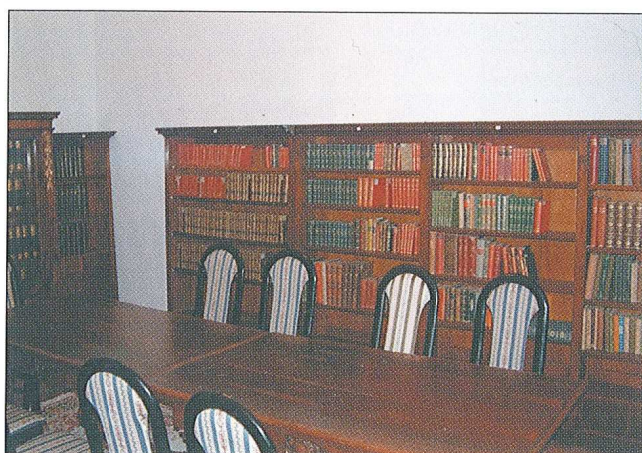
odredenoga zida pa čak izbočenja i udubljenja perimetra sobe, jer su ormari različite dužine, a pojedini su oblikovani u tzv. L tlocrtu.

Podatke o broju ormara za knjige donosi katalog popisanih knjiga iz 1935. g.³⁵ koji sadrži oznake³⁶ za ormare/police u kojima su se nalazile popisane knjige. Na osnovi tih oznaka saznajemo da su knjige bile posložene u 27 ormara za knjige, s po pet policama, u tri prostora u dvorcu.³⁷ Koliko ih je točno bilo i jesu li u sva tri prostora postojali isti ormari, ne može se sa sigurnošću tvrditi, ali istovrsna oznaka za ormare/police u knjižnici navodi na zaključak da je oprema knjižnica bila ujednačena.

Sl. 4. Dio opreme i fonda Knjižnice Pejačević

Danas raspoložemo s 15 sačuvanih ormara, no kako su knjige bile smještene i u drugim dijelovima dvorca, broj je ormara izvorno morao biti puno veći. Svi

Sl. 5. Dio opreme i fonda Knjižnice Pejačević

sačuvani ormari su drveni, jednostavne konstrukcije. Načinjeni su od masivna hrasta, a vidljivi ukrasni dijelovi i police od jelovine, presvučeni furnirom oraha. Svojom veličinom i oblikom ističe se jedan ormar koji je u izvornom postavu knjižnice zauzimao centralno mjesto. On je četverokrilan i jedni ima vrata kojima se police mogu zatvoriti, vratnice su u donjem dijelu pune, a u gornjem dijelu na njima se nalaze metalne rešetke. Naknadnom izmjenom ovim rešetkama dodano je staklo. Vratnice, prednja i bočne stranice ormara doradene su postavljanjem furnira u zagasito smeđoj boji koji strukturom i različitim usmjerenjem godova drveta oblikuje decentan ukras na površini. Lijevo i desno od bočnih vratnica postavljen je, pri samom vrhu pročelja ormara, izrezbaren i zlatno obojan ukras (ukupno četiri takva ukrasa). Riječ je o motivu školjke iz kojeg se vertikalno spušta grana s lovorovim lišćem. Ormar ima nešto izraženiju profilaciju gornje grede, nego što to imaju ostali ormari. Na njega su se bočno nastavljali ormari različite širine, s otvorenim policama, koji su visinom slični, no imaju gotovo dvostruko manju dubinu. Ovi ormari imaju na bočnim stranicama ugrađene parove letvica sa zubcima, u koje je moguće umetati police prema željenom razmaku.

Dosljedno je u cijeloj knjižnici provedeno slaganje knjiga u pet policama, s tim što je najniža polica zapravo povišeno dno ormara, a ostale su izvedene kao četiri police s bočnim utorima za umetanje u ormar i profilacijom vanjskoga ruba. Tijekom vremena dio policama zamijenjen je novima, često kao improvizacija, pa danas na mnogim policama nedostaje ovaj profiliran rub. Svi ovi ormari imaju jednostavnu profilaciju ruba na svom dnu i pri vrhu, a prema tako izvedenom "vijencu" moguće je i određivati izvoran način spajanja pojedinih ormara. Povišeno dno ormara, njegove prednje i bočne stranice (ukoliko su bile vidljive) također su ukrašene furnirom. Topla, crvenkasto-smeđa nijansa drveta i furnira davala je osobit ugodaj ovom namještaju koji se tako izvrsno uklapao u interijer dvorca Pejačević koji je još i danas pun detalja izvedenih u drvetu (parketi, drvene oplata i ukrasi na zidovima i stropu, stolarija). Jedini akcent ovom

³⁵ Katalog popisanih knjiga dao je 1935. godine sastaviti Petar grof Pejačević, posljednji vlasnik našičkog posjeda.

³⁶ Oznake su alfanumeričke, tj. sastoje se od rimskih brojeva koji su označavali ormari i od slova (a-e) koji su označavali police.

³⁷ Tako se u obiteljskoj knjižnici navode 20 ormara s po 5 policama, Julijanove knjige bile su smještene u 3 ormara, dok su u sobi za učenje knjige stajale u 4 ormara.

prigušenom tonalitetu daju ukrasi na centralnom ormaru, bojani zlatno.

Svi opisani elementi navode na zaključak da je cjelina zamišljena kao logična nadopuna bogatog historicističkog interijera našičkog dvorca, uz suzdržanu primjenu neoklasicističkog detalja (školjka, lovorov vijenac). Cijeli ansambl ormara primjer je kvalitetnog stolarskog rada, za sada anonimne, obrtničke.

Već je ranije spomenuta pretpostavka da su knjige dobile svoj prostor prilikom dogradnje dvorca. Kako znamo da je proširenje i uređenje dvorca inicirao Ferdinand Karlo Rajner grof Pejačević (1800.-1878), zasluge utemeljenja knjižnice mogle bi se njemu pripisati. Naravno, teško je reći koliko je upravo on utjecao na oblikovanje prostora knjižnice i njene opreme, no kako ona svojim oblikovnim i stilskim karakteristikama pripada historicizmu, možemo je povezati, ili s Ferdinandovim razdobljem, ili pak s razdobljem njegovog sina Ladislava (1824.-1901.), koji je na čelu obitelji potkraj 19. stoljeća.

Knjižnica je, vjerojatno, služila i kao mjesto za pisanje i učenje, jer je u dvorcu sačuvan i veliki stol, sličnih stilskih karakteristika kao ostali dio knjižničnog inventara, s ladicama ispod radne plohe stola. Poznato je, naime, da su Pejačevići svoju djecu sve do početka 20. st. odgajali uz pomoć kućnih učitelja, a i nakon uključenja u redoviti sustav školovanja, imali su u obitelji odgajatelje, osobito one koji su djecu učili strane jezike.

Tijekom vremena pojedine prostorije u dvorcu mijenjale su svoju funkciju. Najveća poznata promjena dogodila se tijekom 1922. g., kada je dvorac Pejačević (tzv. veliki dvorac) prepušten za stanovanje obitelji Marka Pejačevića (1882.-1923.), a u njegov dvorac (tzv. mali dvorac) odlazi živjeti grof Teodor sa suprugom Elizabetom i sinom Velimirom. Ova zamjena izazvala je brojne promjene interijera dvorca. Napravljeno je šest novih kupaonica, blagovaonica je iz prizemlja preseljena u glazbeni salon u suterenu, a prostor bivše blagovaonice pretvoren je u prostranu dječju sobu za igru.³⁸ Nije nam poznato jesu li ove promjene uzrokovale i preseljenje knjižnice, no zbog knjižnične opreme, koja je specijalno rađena za prostor u kojem se nalazila, i količine građe koju je sadržavala, pretpostavljamo da knjižnica nije bila izmještena.

SUDBINA KNJIŽNICE NAKON ODLASKA OBITELJI PEJAČEVIĆ

Posljednji vlasnik posjeda u Našicama bio je Petar grof Pejačević (1908.-1987.). Kao obrazovan čovjek bio

je vezan za kulturna dobra svoje obitelji, a posebno knjižnicu. Stoga je 1935. g. dao načiniti, danas jedini poznati, popis građe obiteljske knjižnice. On je ujedno i posljednji Pejačević koji nabavlja nove knjige za ovu knjižnicu.

Za vrijeme II. svjetskog rata, nakon prvotnog odbijanja, Petar je ipak prihvatio dužnost poslanika Nezavisne Države Hrvatske u Španjolskoj te je u studenom 1941. g. otišao u Madrid.³⁹ Za božićne i novogodišnje blagdane vratio se u Našice, a 12. siječnja 1942. g. svi su članovi obitelj Pejačević otišli u Budimpeštu, odakle je Petrova obitelj otputovala u Madrid, a ostatak obitelji ostao u Mađarskoj.⁴⁰

Što je obitelj u trenutku odlaska učinila s umjetninama i vrijednostima iz dvorca, nije do kraja poznato. Poznato je da je Petar dio umjetnina pohranio u bivšoj Gradskoj štedionici u Osijeku i odredio da poslije rata prijede u vlasništvo Gradskog muzeja.⁴¹ Nejasno je kada je to napravio, tj. je li to napravio 1942. g., kada je s obitelji odlazio u Madrid ili tijekom 1943. g. kada je boravio u Zagrebu.⁴² Najvjerojatnije je 1943. g., naslućujući kraj rata, došao u Našice i pokušao spasiti umjetnine iz dvorca Pejačević, tako da je jedan dio, vjerojatno, odnio sa sobom, a drugi pohranio u bivšu Gradsku štedionicu.⁴³ Ovu pretpostavku potvrđuje i Marie Pejačević, kada u svojim memoarima napominje da su ona i Petar raspravljali o vrijednostima iz dvorca te da ih Petar 1942. g. nije htio nositi u Madrid, jer je bio uvjeren da će se vratiti kući.⁴⁴ Na osnovi ovih saznanja pretpostavljamo da je obiteljska knjižnica, zbog svog obima i nedostatka vremena za preseljenje, ostala u cijelosti u prostoru dvorca, a da je obitelj, možda, ponijela sa sobom samo poneki svezak.

Tijekom II. svjetskog rata njemačka je vojska koristila dvorac u kojem se nalazila Komanda, a u njegovom suterenu bolnica. Jedan dio namještaja i umjetnina prenesen je u tzv. mali dvorac u parku, a sav porculan bio je zazidan u jednoj prostoriji tog dvorca.⁴⁵

³⁹ Blažeković, *Petar*, str. 298. i Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 56.

⁴⁰ Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 56. Još je nejasna činjenica jesu li baš svi Pejačevići napustili Našice u siječnju 1942. g., jer se na osnovi daljnjeg teksta naslućuje da je brat Geza s obitelji napustio Našice i došao u Budimpeštu negdje u ljeto iste godine. Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 57.

⁴¹ Petar je pohranio 39 obiteljskih portreta, s naznakom da poslije rata prijedu u vlasništvo Gradskog muzeja (danas Muzej Slavonije Osijek). Kada se 1952. g. iz Muzeja izdvaja Galerija slika u Osijeku (danas Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku), portreti prelaze u njeno vlasništvo. Jovan Gojković, *Galerija slika u Osijeku*, Osječki zbornik, br. 4, Osijek, 1954., str. 167. (dalje: Gojković, *Galerija*)

⁴² Koncem travnja 1943. godine Petar dolazi u Hrvatsku i pokušava Poglavniku izložiti situaciju i upozoriti ga na moguće posljedice ako Njemačka izgubi rat. No, nije naišao na razumijevanje. Blažeković, *Petar*, str. 298.

⁴³ Najcer, *Tragom*, str. 211. i Najcer, *Umjetnička*, str. 195.

⁴⁴ Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 55.

⁴⁵ Najcer, *Tragom*, str. 211.

³⁸ Marie Pejacsevich, *A Twentieth Century Odyssey : Born "Upstairs" but happy to have lived "Downstairs" as well...*, (rukopis) 1999., str. 16. (dalje: Pejacsevich, *A Twentieth*)

Vrlo je vjerojatno da je već tada došlo do izmještanja jednog određenog broja knjiga iz prvobitnog prostora.

Nakon odlaska njemačke vojske, Narodnooslobodilačka vojska ulazi u Našice 16. travnja 1945.⁴⁶ Poznato je da jedinice Narodnooslobodilačke vojske nisu odmah nakon 17. travnja 1945. ušle u prostor dvorca Pejačević (govori se o razdoblju od desetak dana do nekoliko tjedana) i danas pretpostavljamo da je u tom vremenu došlo do najvećeg uništavanja imovine obitelji Pejačević, osobito one pohranjene u njihova dva našička dvorca.⁴⁷

Usljed promijenjenih društvenih i političkih prilika, na Okružnom narodnom sudu u Osijeku, sudi se članovima obitelji Pejačević zbog privredne suradnje s neprijateljem, a Petru i zbog obnašanja dužnosti diplomatskog predstavnika Nezavisne Države Hrvatske u Španjolskoj.⁴⁸ Istom presudom konfiscirana je "cjelokupna njihova pokretna i nepokretna imovina ma gdje se ona nalazila sa svim uređajima, koja se na njoj nalaze".⁴⁹ Nažalost, ne raspoložemo dokumentacijom ovoga suda iz koje bi bilo vidljivo koji su to predmeti zaprimljeni i je li se među njima nalazila i građa knjižnice.

Nakon te odluke državna Komisija za čuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA)⁵⁰ dolazi u rujnu 1946. g. u Našice na čelu s kustosicom Muzeja Slavonije Danicom Pinterović i preuzima predmete koji su nekada bili u vlasništvu obitelji Pejačević od Odjela za narodnu imovinu pri Kotarskom narodnom sudu Našice.

Sakupljeni predmeti odlaze u Muzej Slavonije Osijek. Komisija dolazi u Našice u dva navrata, u siječnju 1947. te 1948. g. Zapisnici KOMZA-e⁵¹

donose popise namještaja i umjetnina koje je preuzela Komisija.

Pronađena su i dva Zapisnika KOMZA-e⁵² koja svjedoče o premještanju knjiga iz Našica u Osijek. Prvi je Zapisnik, ustvari, nalog Pokrajinskom sabirnom centru Osijek o "Prevozu arhivskog i bibliotecnog materijala u sabirni centar Osijek" koji je izdala KOMZA pri Ministarstvu prosvjete Zemaljskog sabirnog centra Zagreb 1. studenog 1947. g., a u kojem se naređuje da se što hitnije uputi stručna osoba u Našice kako bi se prenio "sav arhivski materijal, uključivši i katastralne mape, kao i biblioteku koja je bila vlasništvo Pejačević"⁵³.

Drugi je Zapisnik "Izveštaj za veljaču 1948." Pokrajinskog sabirnog centra u Osijeku podnešen Zemaljskom sabirnom centru u Zagrebu 3. ožujka 1948. U njemu Hilda Hećej⁵⁴ podnosi izvještaj o prijenosu knjiga iz Našica dana 16. veljače 1948. Ona navodi kako je kamion iz Osijeka stigao pred "našičku biblioteku" gdje je utovar vršen uz pomoć učitelja Svorena i djece. U večernjim satima istog dana više od 2000 svezaka⁵⁵ stiglo je u Osijek i kako su neke knjige bile vlažne od kiše i snijega raširene su po podu da se suše. U Izveštaju se navodi da "među knjigama ima veći broj fašističkih koje će biti odvojene i složene uz ostali fašistički materijal dok će ostale knjige biti stavljene na police"⁵⁶. Tako je prema tom Izveštaju KOMZA završila svoj rad sa konfiskacijom obitelji Pejačević.

Zapisnik KOMZA-e donosi podatak da je kamion za utovar knjiga "stigao pred našičku biblioteku". Znači li to da knjige nisu bile u dvorcu ili pisac Izveštaja jednostavno našički dvorac naziva "našičkom bibliotekom"? U vrijeme kada su knjige iz Našica premještene u Osijek, u dvorcu se nalazila vojska. Poznato je da su se predmeti iz dvorca nalazili na nekoliko lokacija u gradu. Spominje se tzv. mali dvorac, neke trgovine u kojima se prodavala građa iz dvoraca obitelji Pejačević, skladišta

⁴⁶ Navečer 16. travnja 1945. g. Našice su bile oslobođene, no, kako su se u okolici još vodile borbe za Dan oslobođenja Našica slavio se 17. travnja. Treći bataljon 1. brigade ostao je u Našicama i postavljena je komanda mjesta. Nakon njihova odlaska u grad su stigli predstavnici NOO-a koji su preuzeli organiziranje pozadinske službe i Komande mjesta. Josip Waller, *Borbe za Našice u vrijeme završnih operacija NOVJ za oslobođenje zemlje*, Našice, 1982., str. 25. (dalje: Waller, *Borbe*)

⁴⁷ Još se i danas neki stariji Našičani sjećaju tog perioda kada su mogli neometano ulaziti u prostor Dvorca.

⁴⁸ U odsutnosti članova obitelji Pejačević (nalaze se u Španjolskoj, Mađarskoj i Austriji) oni su 20. studenog 1945. osuđeni na "kaznu prisilnog rada sa lišenjem slobode", "te gubitka aktivnog i pasivnog izbornog prava". *Presuda Okružnog narodnog suda u Osijeku od 20. studenog 1945. godine* (dalje: *Presuda okružnog narodnog suda*)

⁴⁹ ibidem

⁵⁰ KOMZA - Komisija za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina u Narodnoj republici Hrvatskoj. Komisija je djelovala između 1945. i 1954. i dodjeljivala je pojedinim muzejskim i drugim kulturnim institucijama konfiscirane predmete na čuvanje. Tako je osječki muzej bio zadužen voditi brigu o napuštenim slavonskim dvorcima i evidentirati kulturno-povijesni materijal koji će biti dovežen u Muzej Slavonije. Danica Pinterović, *O razvoju osječkog muzeja*, Osječki zbornik, br. 6., Osijek, 1958., 19. (dalje: Pinterović, *O razvoju*)

⁵¹ Zapisnici KOMZA-e K - 32/46, K - 7/47, K - 15/47, K - 1/48. Originali se nalaze u Dokumentarnoj zbirci Povijesnog odjela Muzeja Slavonije u Osijeku.

⁵² Zapisnik KOMZA-e K - 43/47 i K - 8/48. Originali se nalaze u Dokumentarnoj zbirci Povijesnog odjela Muzeja Slavonije u Osijeku, a pronašla ih je mr. Marina Vinaj kojoj se najljepše zahvaljujem na tome.

⁵³ Danas je sačuvano vrlo malo arhive obitelji Pejačević koja se nalazi u Državnim arhivama u Zagrebu i u Osijeku. Vjerojatno je obitelj dio arhive odnijela sa sobom. No, isto je tako vjerojatno dio arhive uništen prilikom spaljivanja predmeta, dokumenata i knjiga iz dvorca koje je nakon II. svjetskog rata izvršila Narodnooslobodilačka vojska. O tom uništavanju posvjedočili su dr. sc. Ive Mažuran iz Zagreba i g. Mato Svoren iz Našica. Najljepše se zahvaljujem navedenoj gospodi na informacijama, a prof. Silviji Lučevnjak, ravnateljici Zavičajnog muzeja Našice, što mi je omogućila kontakt s njima.

⁵⁴ Djelatnica Muzeja Slavonije Osijek od 1943. do 1951. g. kada je otišla u Zagreb. Radila je na različitim poslovima, a posebno u knjižnici. Mladen Radić, *Muzej Slavonije Osijek 1877. - 1997.*, u: Blago Muzeja Slavonije, Osijek 1997., str. 13. (dalje: Radić, *Muzej*)

⁵⁵ Pretraživanja fonda Muzeja Slavonije u Osijeku ustanovljeno je, na osnovi pečata, naljepnica i potpisa na knjigama, da danas postoji oko 350 svezaka koji potječu iz našičke knjižnice obitelji Pejačević.

⁵⁶ Zapisnik KOMZA-e K - 8/48.

na Šipovcu, itd. Prema najnovijim saznanjima knjige su iz dvorca Pejačević premještene u staru zgradu Općine.⁵⁷

Nažalost, nema pisanih podataka o tome, ali ako prihvatimo pretpostavku da su knjige prenešene iz dvorca u zgradu Općine, onda se nameće zaključak da nisu sve knjige bile prenešene, jer bi u tom slučaju i one bile prevezene u Osijek.⁵⁸ Ne znamo zašto nisu sve prenesene u općinsku zgradu, ali kao jednu od mogućnosti možemo navesti da su knjige odvežene iz prostora obiteljske knjižnice u suterenu dvorca, a da se dio knjiga vjerojatno nalazio izvan prostora obiteljske knjižnice, u drugim prostorijama⁵⁹ pa su tako i ostale u dvorcu. U prilog tome je svjedočenje⁶⁰ da se 1958. g. jedan dio knjiga nalazio u originalnim ormarima u prizemlju dvorca, a drugi dio na tavanu. Vjerojatno je vojska, u nedostatku prostora, dio knjiga prenijela na tavan, a drugi dio ostavila u reprezentativnim ormarima, kao ukras prostora. Knjige su tako dočekale dolazak Gradske knjižnice (danas Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice) u dvorac i postale njihovo vlasništvo.

Prema svjedočenju mr. sc. Blaženke Pavlović-Radmanović, 1987. g., kada je ona počela raditi, u tada Gradskoj knjižnici, koja se već nalazila u prostoru dvorca, knjige Pejačevića bile su pomiješane s ostalim knjigama. Tada se prišlo pregledavanju knjiga, razvrstavanju po jezicima te su bile izdvojene i složene u posebne ormare.

U Gradskoj knjižnici (danas Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice), ostale su do 2002. g. kada su pohranjene u Zavičajni muzej Našice, gdje su, u preostalim originalnim ormarima za knjige, izložene javnosti kao dio stalnoga postava muzeja - *Knjižnica obitelji Pejačević*.

U Zavičajnom muzeju Našice knjige su smještene u prostoriju na sjevernoj strani dvorca, uz nekadašnji tzv. žuti salon. Složene su, prema jeziku na kojem su napisane, u 10 sačuvanih originalnih ormara iz knjižnice obitelji Pejačević. Današnji raspored ormara

rezultat je prostornih uvjeta u kojima je knjižnica smještena, a broj ormara je reduciran zbog smanjenog opsega sačuvane građe (trenutačno je pet ormara izvan funkcije).

Prilikom primopredaje knjiga Zavičajnom muzeju Našice, Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice napravila je popis sačuvane građe. Tom prilikom ustanovljeno je da sadašnja Knjižnica obitelji Pejačević u Našicama broji 1.067 svezaka, od čega oko 100 svezaka treba ponovno uvezati uslijed raznih oštećenja. U fondu Zavičajnog muzeja Našice pronađeno je 9 svezaka iz knjižnice Pejačević.

No, ukupan broj sačuvanih knjiga ove knjižnice sigurno je veći ako se tome pribroji, već spomenuti, dio knjiga koji se nalazi se u Muzeju Slavonije Osijek. Za sada je ustanovljeno da se tamo nalazi oko 350 svezaka, iako Zapisnici KOMZA-e govore o mnogo većem broju knjiga. Također je uvidom u građu knjižnice Srednje škole Isidora Kršnjavoga Našice ustanovljeno postojanje najmanje 32 sveska iz ove knjižnice. Pretpostavljamo da je osnutkom našičke Gimnazije 1954. g. došlo do preuzimanja dijela knjiga iz dvorca, kako bi se popunio fond školske knjižnice u nastajanju ili je ova građa došla donacijom onih koji su ove knjige prethodno uzeli iz dvorca. Također je poznato da dio rukopisnih knjiga Julijana grofa Pejačevića ima Državni arhiv u Zagrebu. Glavni pokazatelj pripadnosti ovih knjiga našičkoj obitelji Pejačević, u najvećem broju, je crveni ovalni pečat iz 1935. g. te identične naljepnice, razni pečati, posvete i potpisi koji, nedvojbeno, upućuju na porijeklo ovih knjiga. Detaljnije proučavanje vjerojatno će otkriti točan broj sačuvane građe u različitim ustanovama i institucijama.

Danas, kada se zbroje sve sačuvane knjige obitelji Pejačević, dolazimo do spoznaje da dio knjiga nedostaje. Što se dogodilo s ostatkom knjiga, teško je utvrditi. Osim zapisa KOMZA-e nema drugih podataka, a sjećanja starijih Našičana su nepotpuna i često proturječna. Pri tome se najčešće zamjenjuju informacije o knjižnici obitelji Pejačević i još jednoj važnoj i vrijednoj knjižnici - Gradskoj knjižnici, koja je nakon II. svjetskog rata promijenila nekoliko različitih lokacija u gradu.

Ovdje se mora spomenuti i priča o spaljivanju velikog broja predmeta i dokumenata iz dvorca, kojeg su navodno izvršili pripadnici Narodnooslobodilačke⁶¹ vojske nakon ulaska u dvorac, kada je ovaj prostor trebao biti prenamijenjen. Je li tada, u plamenu, nestao i dio

⁵⁷ G. Josip Majsterić iz Osijeka posvjedočio je da je knjige iz dvorca u staru zgradu Općine premjestio g. Stipe Kovačević, tadašnji općinski činovnik. G. Majsteriću hvala na informaciji, kao i prof. Silviji Lučevnjak, koja je bila naš posrednik.

⁵⁸ U Izvještaju se kaže da je "sa prevozom knjiga završila je KOMZA rad sa konfiskacijom Pejačević, te za sada ne postoji više nikakav razlog da se i dalje u ime KOMZ-e ide u Našice". Zapisnik KOMZA-e K- 8/48.

⁵⁹ Poznato je da su pojedini članovi obitelji u svojim privatnim i radnim odajama imali određeni broj knjiga. To potvrđuje g. Željko Bobek koji je 30-ih godina 20 st. posjećivao dvorac i u tadašnjim privatnim odajama Petra grofa Pejačevića, na katu dvorca, zamijetio dio knjiga. Najljepše se zahvaljujem g. Želju Bobeku na informaciji te prof. Sliviji Lučevnjak koja mi ju je prenijela.

⁶⁰ O smještaju knjiga posvjedočila je gđa. Dragica Piletić koja je, kao čistačica, počela 1958. g. raditi u prostoru dvorca Pejačević, kada je vojska već napustila ovaj prostor, a u njemu su se tada nalazile različite društvene i političke organizacije. Najljepša zahvalnost g. Piletić na informaciji.

⁶¹ Prema svjedočenju g. Mate Svorena i njegove supruge, koji žive u neposrednoj blizini dvorca, spaljivani su nepoznati predmeti iz dvorca na velikoj lomači istočno od dvorca. Dr. sc. Ive Mažuran posvjedočio je da je 1945. g. prilikom prolaska kroz Našice vidio spaljivanje knjiga, dokumenata i raznih drugih predmeta iz dvorca koje se zbilo na središnjem trgu u Našicama.

knjiga, ili su one bile odnešene i završile u nepoznatim rukama, teško je reći.⁶² Prema nekim saznanjima i sama je obitelj darivala ljude koji su radili za njih raznim predmetima pa vjerojatno i ponekom knjigom. Isto tako bi odlični učenici, kao nagradu za svoj uspjeh, dobivali knjige od obitelji Pejačević.⁶³

Neke pojedinosti priče o sudbini obiteljske knjižnice nakon odlaska Pejačevića, vjerojatno nećemo nikada saznati, kao što i ona nikada više neće biti cjelovita. No, sustavnijim istraživanjima, mogla bi se, barem djelomično, rekonstruirati njena sudbina, a možda i otkriti preostali, za sada izgubljeni, dijelovi knjižnice.

DANAŠNJA KNJIŽNICA PEJAČEVIĆ

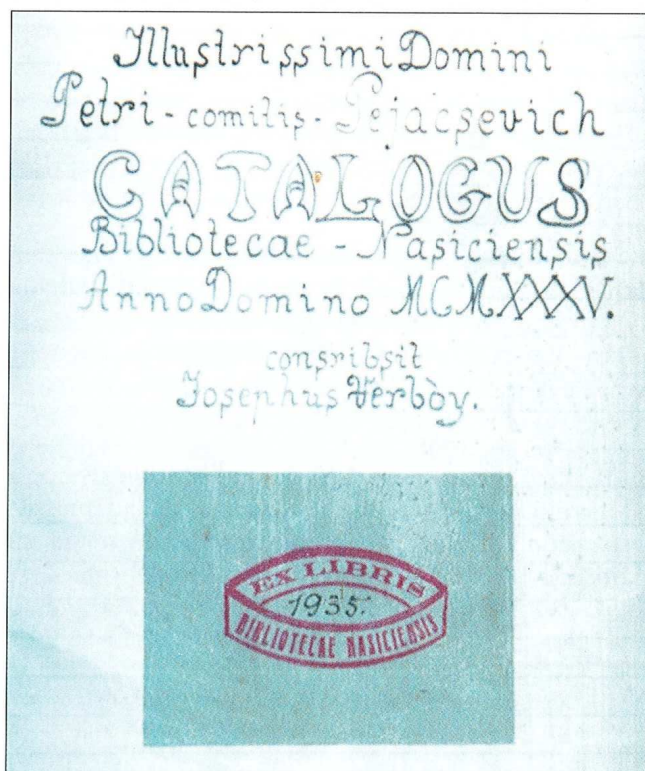
Nakon smještaja knjižnice Pejačević u prostor Zavičajnog muzeja Našice, započela je stručna obrada knjiga, tj. katalogizacija. Za potrebe pisanja kataloga izložbe provedeno je pregledavanje svakog pojedinog sveska, kako bi se utvrdile specifičnosti ove knjižnice. Pri tome se posebno gledalo na vanjski izgled knjige, jezik/pismo, godinu izdanju, podatak o vlasništvu - *ex libris*, te se pokušalo, s obzirom na sadržaj knjige, utvrditi kojoj vrsti publikacije knjige pripadaju. Ovo istraživanje predstavlja tek početni korak u sustavnom istraživanju knjižnice Pejačević, što bi pak trebalo rezultirati kompletnim abecednim imenskim katalogom knjižnice izrađenom prema važećim pravilima knjižničarske struke.

U nastavku rada pokušat će se načiniti kratki, opći pregled specifičnosti fonda knjižnice s naglaskom na najzanimljivijim fragmentima koji su bili prezentirani i na izložbi *Knjižnica Pejačević u Našicama*, upriličenoj povodom otvorenja stalnog postava. Na njoj je bilo izloženo 40 knjiga iz stalnoga postava koje svojom opremom, sadržajem ili nekim drugim detaljem (unesenim potpisom vlasnika i sl.), predstavljaju najreprezentativniji dio knjižnice. Knjige su bile grupirane u manje cjeline, upotpunjene fotografijama i predmetima, stvarajući priču unutar svake cjeline, kao, npr. obitelj Pejačević i knjige pojedinih članova, dječje knjige, Julijanove knjige, referentna literatura, književnost, lovstvo i dr.

Izloženi primjerci su bili iz Zbirke Knjižnice Pejačević Zavičajnog muzeja u Našicama, Odjela muzealnih tiskopisa Muzeja Slavonije Osijek i knjižnice Srednje škole Isidora Kršnjavoga u Našicama.⁶⁴ U Zavičajnom muzeju Našice knjige su smještene u prostoriju na sjevernoj strani dvorca, uz nekadašnji tzv. žuti salon, na prostoru od 32 m², dok je Izložba je bila postavljena u Crvenom salonu (Izložbeni salon ZMN) na prostoru od 100 m².

*Katalog popisanih knjiga iz 1935. g.*⁶⁵

Osim sačuvanih knjiga, jedna od najvećih vrijednosti i zanimljivosti stalnog postava i izložbe zasigurno je popis knjiga obitelji Pejačević iz 1935. g. Riječ je zapravo o inventarnoj knjizi i abecednom imenskom kazalu autora knjiga. Iz njegova sadržaja može se otkriti cijeli niz pojedinosti o organizaciji knjižnice i nastojanjima njezinih vlasnika da se ova građa sačuva i učini što dostupnijom korisnicima.

Sl. 6. Katalog knjiga obitelji Pejačević

Katalog knjiga obitelji Pejačević dao je napraviti 1935. g. Petar grof Pejačević, a sastavio ga je Josephus Verbóy, privatni učitelj djece obitelji Pejačević.⁶⁶ Na naslovnoj stranici rukom su ispisani podaci:

⁶² Da su neke knjige obitelji Pejačević završile i u antikvarijatima navodi Matko Peić u svojim *Skitnjama*, gdje spominje kako je iz knjižnice obitelji Pejačević "kupio u jednom zagrebačkom antikvarijatu još kao dječak Tristana i Izoldu". Matko Peić, *Skitnje*, Zagreb, 1985., str. 166. (dalje: Peić, *Skitnje*)

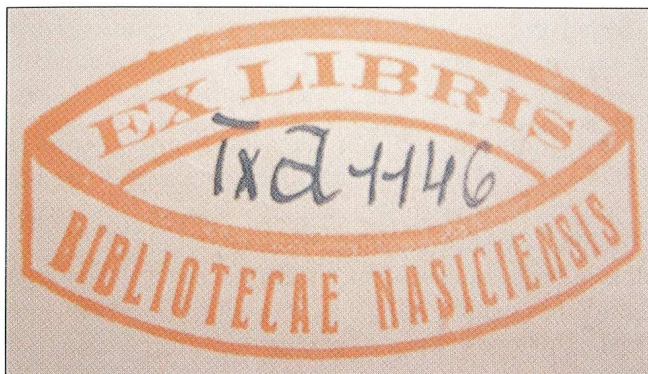
⁶³ Obitelj Beker iz Našica poklonila je 20 knjiga, od kojih 8 nose oznake pripadnosti obitelji Pejačević. Prema njihovu svjedočenju, članovi njihove obitelji radili su kod grofova i od članova obitelji Pejačević dobili su knjige, a neke knjige članovi obitelji Beker dobili su kao nagradu za uspjeh u školi. Velika zahvalnost gđi. Editi Beker iz Našica na poklonjenim knjigama i informacijama.

⁶⁴ Velika zahvalnost na pomoći mr. sc. Marini Vinaj, voditeljici Odjela muzealnih tiskopisa Muzeja Slavonije Osijek te prof. Manueli Pavlić i prof. Ivanki Čorda iz SŠ Isidora Kršnjavog u Našicama.

⁶⁵ Katalog popisanih knjiga obitelji Pejačević iz 1935. g. pohranjen je u Zavičajnom muzeju Našice.

(*Illustrissimi Domini Petri - comitis - Pejacsevich / CATALOGUS / Bibliothecae - Nasiciensis / Anno domini MCMXXXV. / conscripsit Josephus Verbóy.*)⁶⁷

Na dnu stranice nalazi se, na komadu zalijepljenog kartona, crveni, ovalni pečat "EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS" u kojem je upisana 1935. g.

Sl. 7. Ex-libris knjižnice Pejačević

Korice kataloga bile su oštećene tijekom vremena, pa su svoj sadašnji izgled dobile 80-ih godina 20. st.⁶⁸ Nakon detaljnog proučavanja kataloga uočeno je da ipak nije sačuvan u cijelosti, jer mu nedostaju četiri stranice inventarnog popisa knjiga (str. 92 a, 92 b, 92 c i 92 d). To ujedno i objašnjava zašto na nakon inventarnog broja 2.863, na stranici 92, na idućoj stranici započinje inventarni broj 3.000.

Katalog, koji broji 173 požutjele i, djelomično oštećene, stranice, može se podijeliti u dva dijela.

Prvi dio kataloga donosi na 103 stranice knjige popisane prema prostoru gdje su se nalazile, a unutar pojedinog prostora prema ormarima. U tom dijelu svaka knjiga nosi svoj inventarni broj (u nizu od broja 1 do 3.333) sa sljedećim podacima: redni broj ormara/police, redni broj sveska, autor i naslov djela. Unutar tog popisa postoji podjela na tri cjeline, s obzirom na prostor u kojem su se knjige nalazile.⁶⁹

Prvi popisani prostor, koji nije posebno naslovljen, a

u kojem se nalazi najveći broj popisanih knjiga (od broja 1 do 2.773), vjerojatno je prostor obiteljske knjižnice u suterenu dvorca.

Fizički posebno izdvojena i popisana cjelina su knjige Julijana grofa Pejačevića koje su se nalazile u ormaru u "donjem hodniku" (*Julianischer Kasten im unteren Gang*),⁷⁰ možda prostoru hodnika između knjižnice i glazbenog salona. Na zaključak da ni tada, ubacivanjem danas nedostajućih stranica, nisu popisane sve Julijanove knjige, navodi činjenica da 15 knjiga s njegovim osobnim pečatom, koje se danas nalaze u knjižnici obitelji Pejačević, nisu u popisu iz 1935. g.

Treći prostor u kojem su se, prema katalogu, nalazile knjige bila je "soba za učenje" (*Schulzimmer*), za koju ne znamo gdje se izvorno nalazila.⁷¹ Ovdje se nalaze razne edukativne knjige te priče, pripovijetke i bajke za djecu i mladež.

U drugom dijelu kataloga nalazi se abecedni popis autora knjiga⁷² i broj stranice na kojoj se nalazi knjiga u prvom dijelu kataloga. Između ta dva dijela nedostaje 36 listova, tj. nakon 104. stranice paginirana je 141. stranica. Može se pretpostaviti da je sastavljač ostavio prostora za dopisivanje novopristiglih knjiga ili onih knjiga koje nije stigao popisati. Stoga, listovi koji nedostaju nisu pronađeni jer vjerojatno nisu ni postojali, odnosno ovaj dio popisa nije nikada napravljen. Naime, popisivač bi listove s određenim brojem dodavao po potrebi, što je bilo moguće, jer listovi nisu bili uvezani, nego povezani vezicom kroz rupice.

Pojedinosti o organizaciji knjižnice i broju ormara, koje se mogu iščitati iz kataloga, već su spomenute u radu. Katalog je bio izložen na izložbi, a za neke njegove dijelove napravljena su uvećanja i izložena uz teme cjelina (popis knjiga u sobi za učenje, popis Julijanovih knjiga, knjige na hrvatskom jeziku...).

Jezik / pismo

Knjige unutar knjižnice Pejačević pisane su na pet svjetskih jezika (njemački, francuski, mađarski, talijanski i engleski) te su prema tome kriteriju posložene u ormare. Najveća je skupina njemačkih knjiga, koja broji 645 svezaka, od tog broja 563 sveska tiskana su na gotici. Iza njih su najbrojnije knjige na francuskom (238

⁶⁶ Podatak je dao Marko VII. grof Pejačević (r. 1923.) koji je u rujnu 2003. godine posjetio dvorac u Našicama.

⁶⁷ U prijevodu: Katalog Našičke knjižnice presvijetlog gospodina Petra grofa Pejačevića, sastavio Josip Verboj ljeta Gospodnjeg 1935.

⁶⁸ Katalog popisanih knjiga pronašla je mr.sc. Blaženka Pavlović-Radmanović 1987. g. kada je počela raditi u Gradskoj knjižnici. Prema njenom svjedočenju listovi su bili oštećeni i razdvojeni, dok je manji dio bio povezan vezicom kroz probušene rupice na listovima. Sakupljene stranice uvezao je, te djelomično obnovio korice, g. Zdravko Trošelj, suradnik knjižnice. Zahvaljujem se mr. sc. Blaženki Pavlović-Radmanović na danim informacijama.

⁶⁹ Ovdje je potrebno istaknuti da su neke knjige nadopisivane na dnu stranice pa su dobivale brojeve prethodno upisane knjige s naznakom a, b, c, što znači da je broj knjiga u katalogu veći od konačno istaknutog broja upisanih knjiga.

⁷⁰ Popisano je ukupno 90 svezaka njegovih knjiga i za njih je ostavljen dodatni prostor od neupisanih 137 brojeva no te su stranice kasnije izgubljene (92 a-d).

⁷¹ U ovoj prostoriji knjige su popisane po istom principu, od broja 3.000 do 3.333 (ukupno 334 sveska).

⁷² Popis donosi 1.195 autora s naznakom na kojoj se stranici nalaze knjige pojedinih autora u prvom dijelu, tj. u katalogu popisanih knjiga po ormarima. U slučaju da djelo nema istaknutog autora, knjiga je uvrštena pod naslovom.

svezaka) pa na mađarskom (169 svezaka) te samo 7 knjiga na talijanskom i 8 na engleskom jeziku. Naslovnice tih knjiga, a pogotovo početna slova riječi, pisane su vrlo ukrasnim, kićenim gotičkim slovima.

Prema sačuvanom fondu knjižnice teško je reći kakva je bila izvorna zastupljenost pojedinog jezika, no i zatečeno stanje je u skladu s onodobnim društvenim i obiteljskim vrijednostima. Uz njemački, kao obavezni službeni jezik, obitelj se u svakodnevnoj konverzaciji, unazad nekoliko generacija, najviše koristila mađarskim jezikom, jer su se Pejačevići od 19. st. ženili, gotovo isključivo, mađarskim plemkinjama.

Sačuvane knjige u Našicama prvotno su upućivale na zaključak da Pejačevići u svojoj knjižnici nisu imali knjiga na hrvatskom jeziku. No, u katalogu su pronadene i knjige hrvatskih autora, odnosno gotovo 100 knjiga pisanih na hrvatskom jeziku⁷³. Osim njih, u katalogu postoji i popis 32 dječje knjige na hrvatskom jeziku,⁷⁴ od kojih danas nije niti jedna sačuvana.

Jedine sačuvane knjige na hrvatskom jeziku u vrijeme postavljanja stalnog postava i izložbe pronadene su u Muzeju Slavonije u Osijeku i predstavljene na izložbi. Naime, pretraživanjem fonda Knjižnice Muzeja Slavonije pronadeno je osam sačuvanih godišta (1895. - 1904.) *Starohrvatska prosvjeta*, glasila Hrvatskog starijnarskog društva u Kninu, tiskanih u Hrvatskoj. Zanimljiva je činjenica da ovi svesci nisu popisani u katalogu knjiga iz 1935. g. što pak navodi na zaključak da je postojao veći broj knjiga pisanih na hrvatskom jeziku.

U vrijeme pisanja ovog rada, Zavičajnom muzeju Našice poklonjeno je 6 knjiga *Hrvatskog kola*. Na knjizi broj XVII iz 1936. g. nalazi se crveni, ovalni pečat obitelji Pejačević s upisanim inventarnim brojem i signaturom prema katalogu popisanih knjiga iz 1935. g. Ovaj je svezak, za sada, jedini sačuvani primjerak knjige na hrvatskom jeziku iz Knjižnice Pejačević koji je pronađen u Našicama.⁷⁵

Nameće se pitanje zašto među postojećim knjigama u Zavičajnom muzeju Našice nisu sačuvane knjige na hrvatskom jeziku. Možda se odgovor nalazi u pretpostavci da su te knjige bile zanimljive ovdašnjim ljudima i institucijama⁷⁶ nakon II. svjetskog rata (pretpostavljamo da je literatura na stranim jezicima bila većini neupotrebljiva zbog jezične barijere) pa su kao "najtraženije" ubrzo odnešene iz dvorca.

Pečati

Na knjigama obitelji Pejačević pronađeno je nekoliko *ex librisa*,⁷⁷ tj. nekoliko vrsta raznih pečata koje govore o vlasništvu knjige. Neki od tih pečata potvrđuju vlasništvo knjiga članova obitelji Pejačević, dok se na nekim svescima nalaze pečati osoba za koje zasada ne znamo u kakvoj su vezi bili s Pejačevićima, te odakle njihove knjige u toj knjižnici.

Već spomenuti, crveni ovalni pečat "*EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS*" s brojem i signaturom u sredini označava pripadnost knjiga našičkoj knjižnici obitelji Pejačević. Pošto se nalazi na naslovnoj stranici kataloga popisanih knjiga iz 1935. g., pretpostavlja se da je napravljen za tu prigodu.⁷⁸ Sve sačuvane knjige nemaju taj pečat i vjerojatno nisu popisane te godine iz različitih razloga.

Jedan od razloga je u činjenici da je obitelj i nakon 1935. g. nabavljala knjige, ali ih nije upisivala u katalog. Kako na 24 sveska postoji samo prazan pečat, možemo pretpostaviti da je netko nakon popisivanja stavio obiteljski pečat, ali ih nije upisao. Kao drugi razlog postojanja nepopisanih knjiga, mogla bi se navesti i mogućnost postojanja nekih knjiga u drugim prostorijama, možda privatnim odajama članova obitelji, gdje popisivač kataloga nije imao pristupa, ili ih nije stigao uključiti u popis.⁷⁹

⁷³ Većina tih knjiga nalazila se u ormaru broj XX., složene na dvije police (u katalogu su popisane od rednog broja 2.710 do 2.773. Sve su knjige hrvatskih autora, kao npr: A. Šenoa, Lj. Karaman, J. Kempf, F. Rački, V. Klaić, M. Budak i dr. Popisano je i nekoliko zakona te sedam godišta *Hrvatskog kola*.

⁷⁴ U katalogu su popisane od rednog broja 3.233 do 3.253, a bile su smještene u ormaru VII-a. Uz knjige stranih pisaca na hrvatskom jeziku većina knjiga je hrvatskih autora, kao npr: A. Šenoa, D. Šimunović, I. Mažuranić, F. Šišić i dr.

⁷⁵ U svibnju 2004. godine g. Zvonimir Brdarić poklonio je Zavičajnom muzeju Našice 6 knjiga *Hrvatskog kola*, književno naučnog zbornika u izdanju Matice hrvatske. Na jednom svesku nalazi se crveni ovalni pečat "*EX LIBRIS EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS*" s upisanim inventarnim brojem i signaturom prema katalogu popisanih knjiga iz 1935. godine. Preostali poklonjeni svesci ne sadrže pečat pa, iako godišta odgovaraju popisanim u katalogu iz 1935. godine, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da su oni pridali obitelji Pejačević. Velika zahvalnost g. Zvonimiru Brdariću na potrebnim informacijama i poklonjenim knjigama.

⁷⁶ U Srednjoj školi Izidora Kršnjavoga Našice pronađeno je 32 sv. za koja se pretpostavlja da su pripadali knjižnici Pejačević. Oni nisu na hrvatskom jeziku, ali se vidi da su knjige obitelji Pejačević dijelom dospjele u školu. Moglo bi se tako pretpostaviti da je i dio knjiga na hrvatskom jeziku završio u školi i da su korištene te tijekom vremena otpisane (uništene), kako su stizali noviji primjerci istih.

⁷⁷ *Ex-libris* (lat.: iz knjiga) je oznaka vlasništva u knjizi koja može imati različit oblik. To može biti natpis *ex libris* i vlasnikovo ime u formi vinjete, naljepnice ili pečata, a ponekad je to jednostavan monogram vlasnikovog imena ili neki drugi znak vlasnika ili biblioteke. Postavlja se na unutarnjoj strani korice knjiga, na naslovnoj stranici ili na jednoj od preliminarnih stranica. *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996., 258. i Vladimir Anić ; Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, zagreb, 1999., 401.

⁷⁸ Danas ga nalazimo na 559 knjiga u Našicama, a nalazi se i na većini knjiga u Muzeju Slavonije Osijek.

⁷⁹ Na to nas upućuje, već spomenuto, svjedočenje g. Željka Bobeka, koji je 30-ih godina 20. st. posjećivao dvorac te u tadašnjim privatnim odajama Petra grofa Pejačevića, na katu dvorca, zamijetio dio knjiga. Također se može pretpostaviti da je dio

Na osnovi postojanja ovako velikog broja nepopisanih knjiga, a za koje možemo nedvojbeno zaključiti da su pripadale obitelji Pejačević, pretpostavljamo kako je knjižnica obitelji Pejačević bila mnogo veća nego što to iskazuje njezin popis iz 1935. g. Za sada smatramo da se broj knjiga mogao kretati između 4.000 do 5.000 svezaka.

Svoj vlastiti pečat imao je i obiteljski kroničar i bibliofil Julijan grof Pejačević. Pečat je okrugli, tamno plavi, s monogramom početnih slova njegova imena i prezimena "J P", iznad kojih je kruna. Vjerojatno je izrađen oko polovine 19. st., kada Julijan započinje svoja istraživanja. Kako Julijan nije imao izravnog nasljednika, nakon njegove smrti knjige iz njegove knjižnice su pripale obiteljskoj knjižnici u našičkom dvorcu te je u popisivanja knjiga 1935. g. pokraj njegova pečata stavljen i pečat obiteljske knjižnice.⁸⁰

Sl. 8. Pečat Julijana grofa Pejačevića

U skupini pečata koji ne pripadaju članovima obitelji, a nalaze se na njihovim knjigama, u najvećem broju nalazimo pečat "*GEORGIEVIĆ PÁL*".⁸¹ Tko je ta osoba i je li rodbinski povezana s obitelji Pejačević te zašto se njegov pečat nalazi na knjigama knjižnice obitelji Pejačević, trenutno ne znamo. Pretpostavljamo da je ta osoba darovala svoje knjige obitelji Pejačević, svakako prije 1935. g., jer je veliki dio njegovih knjiga tada popisani.

Osim spomenutog, na knjigama se nalazi još nekoliko pečata nekih nepoznatih osoba, kao npr., pečat "*SEMBERY LAJOS*" i pečat "*LÖVY MIKSA*".⁸² Ove knjige nisu upisane u katalog 1935. g., što bi se moglo

knjiga, preseljenjem Teodora i Lile 1922. g., bio prenešen u tzv. mali dvorac (Dvorac Marka Pejačevića).

⁸⁰ Pečat Julijana Pejačevića nalazi se zajedno s pečatom iz 1935. g. na 76 knjiga, dok se njegov pečat, kao jedini na knjizi, pojavljuje na 15 knjiga.

⁸¹ Kao jedini pečat nalazi se na 23 knjige, dok je zajedno s pečatom iz 1935. g. na 122 knjige.

protumačiti dvojako. Prvo, stigle su u obiteljsku knjižnicu nakon 1935. g. ili, vjerojatnije, vlasnici tih knjiga posudili su nekim članovima obitelji Pejačević svoje knjige koje su ovdje i ostale. Vjerojatno je na isti način prispjela u knjižnicu i knjiga s pečatom "*WILHELM LENZ / SUŠINE-GJURGJENOVAC, SLAVONIEN*", čiji je vlasnik Wilhelm Lenz bio "Našički" činovnik.⁸³

Pečat sa zvijezdom petokrakom u sredini i uokolo natpisom "*NARODNA KNJIŽNICA*" i pečat "*CENTAR ZA INFORMIRANJE 'GLAS' NAŠICE*"⁸⁴ stavljeni su na knjige nakon odlaska Pejačevića iz Našica te označavaju da je knjižnica Pejačević nakon Drugog svjetskog rata pripala Gradskoj knjižnici, a danas Hrvatskoj narodnoj knjižnici i čitaonici Našice.

Na 448 svezaka ne postoji nikakav pečat koji bi upućivao na vlasnika knjiga. Sigurno je da su i ove knjige pripadale obitelji Pejačević, no iz nekih, već gore navedenih razloga, nisu popisane 1935. g.

Na knjigama nalazimo, uz potpise, i posvete raznih članova obitelji. Posvete su pisane najčešće prilikom darivanja za blagdane i rođendane, dok potpisi na knjigama govore o vlasništvu pojedine knjige, što su pak u najvećem broju stavljali najmlađi članovi obitelji. Tako su posjetitelji izložbe, uz velika uvećanja pečata vezanih uz obitelj Pejačević te uz fotografije nekih članova mogli vidjeti i njihove potpise na knjigama, kao npr. *Gräfin Elizabeth Pejacsevich*⁸⁵, *Conte Ladislav de Pejacsevich (bilj)*, *Graf Theodor Pejacsevich (bilj)*. Veliki broj dječjih knjiga nosi potpise najmlađih članova obitelji, kao npr. *Marie Pejacsevich*, *Petar Pejacsevich*, i *Nikola Pejacsevich*.⁸⁶

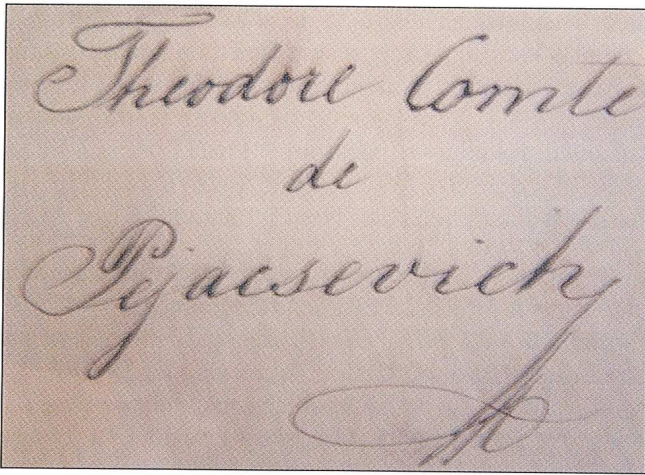
⁸² Pečat "*SEMBERY LAJOS*" javlja se na deset svezaka francuskih knjiga, a na jednoj mađarskoj knjizi nalazi se pečat "*LÖVY MIKSA*".

⁸³ Ovaj se pečat nalazi na jednoj njemačkoj knjizi, a podatak o vlasniku knjige dao je akademski slikar Ivan Švertasek jer je spomenuti Wilhelm Lenz bio vjenčani kum njegovih roditelja.

⁸⁴ Pečat "*NARODNA KNJIŽNICA*" nalazi se na 13 knjiga, dok se pečat "*CENTAR ZA INFORMIRANJE 'GLAS' NAŠICE*" nalazi na jednoj publikaciji.

⁸⁵ Elizabeta grofica Pejačević rod. barunica Vay de Vaya (1860.-1941.), supruga dr. Teodora grofa Pejačevića i Dorina majka. Potječe iz mađarske plemićke obitelji baruna Vay de Vaya. Prije udaje nastupala je kao pijanistica i sopranistica. Bila je poznata kao dobročiniteljica i pokroviteljica Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu. Priredivala je koncerte i svečanosti u Našicama. U razdoblju 1912.-1919. boravi izvan Našica zbog bolesti. Smještena je u bolnicu u austrijskom mjestu Döbling. Nakon povratka u Našice živi povučeno. Umrula u Našicama 14. siječnja 1941., a sahranjena u kapeli obitelji Pejačević u Našicama. Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 14.

⁸⁶ Svo troje djeca su Marka VI. grofa Pejačevića (1882.-1923.) za kojeg je građen tzv. mali dvorac u dijelu našičkog perivoja. Potpisi najstarijeg sina Nikole (1906.-1923.) nalaze se na najvećem broju knjiga. Kći Marija (r. 1909.) danas živi u Londonu i napisala je memoare, a kopija rukopisa nalazi se u Zavičajnom muzeju Našice. Najmlađi sin Marko VII. (r. 1923.) također živi u Londonu i u jesen 2003. godine posjetio je Našice i dvorac, davši vrijedne podatke o životu obitelji.

Sl. 9. Potpis grofa Theodora Pejačevića na naslovnici knjige

Godina i mjesto izdanja

Već je spomenuto da je knjižnica nastajala tijekom 19. st. pa je i najstarija sačuvana knjiga *Neues Adeliches Wappenwerk* tiskana 1809. g. u Nürnbergu. U njoj se nalaze tabelarni prikazi grbova plemićkih obitelji, a da je pripadala Julijanu grofu Pejačeviću, koji se bavio povijesnim istraživanjima plemićkih obitelji, potvrđuje njegov, već opisani, pečat na naslovnoj stranici.⁸⁷ Obitelj je vjerojatno posjedovala i knjige starijih izdanja, ali su one, kao bibliofilске vrijednosti, vjerojatno, prve odnešene iz dvorca.

Najveći broj knjiga tiskan je u 19. st. (321 svezak), 184 sveska tiskano je u 20. st., dok se na 104 sveska nije mogla točno utvrditi godina izdanja, no i one se mogu smjestiti u gore navedeno razdoblje. Posljednja nabavljena knjiga nosi godinu izdanja 1941., što pak znači da je obitelj nabavljala knjige do pred sam kraj svoga boravka u Našicama, tj. do 1942. g.

Izdavači knjiga koje danas zatičemo u knjižnici su tadašnja eminentna europska imena i institucije kao npr. G. Müller iz Münchena, F. A. Brockhaus iz Leipziga, "Adler" iz Beča, Bibliographisches Institut iz Leipziga i Beča, Mame iz Toursa te mnogi drugi. Najčešća mjesta izdanja su npr. Stuttgart, Leipzig, München, Berlin, Beč, Pariz, Budimpešta, Rim, London, New York.

Korice i uvez, likovna oprema

Korice na knjigama su raznovrsne. Od skromnih, kartonskih korica do vrlo lijepo ukrašenih kožnih korica u bojama, često u crvenoj, smeđoj ili zelenoj boji sa zlatnim slovima, stiliziranim biljnim i geometrijskim ukrasima u duhu historicizma ili ponegdje secesije. Sukladno vanjskoj opremi knjiga one su i unutar knjižnog

bloka manje ili više ilustrirane, opremljene različitim grafičkim priložima, ponekad cijelim listovima u boji.

Osim tvrdo uvezanih knjiga, u knjižnici se nalazi i manji broj knjiga uvezanih u običan karton ili čak mekani papir. To su tzv. jeftina izdanja knjiga, koja se javljaju u 19. st. kao posljedica obrazovanja sve većeg broja ljudi i njihove potrebe za jeftinim knjigama. Tako je u knjižnici pronađeno nekoliko naslova iz znamenite serije *Collection of British Authors*.⁸⁸

Brojne su knjige tiskane u velikom formatu s bogato ilustriranim stranicama i priložima, često i u koloru. Nalazimo luksuzne monografije iz prirodnih znanosti, povijesti umjetnosti, putopisnih izdanja i sl. raskošno ukrašenih crno-bijelim i višebojnim ilustracijama. Knjižnica Pejačević sadržava i pojedina luksuzna bibliofilska izdanja s ilustracijama umjetnika u raznim tehnikama, od drvoreza, koji tijekom 19. st. doživljava svoj vrhunac, do drugih tehnika (litografije itd.), a naročito fotografije, koja će poč. 20. st. postati dominantna tehnika za ukrašavanje knjiga.⁸⁹

Posjetitelji izložbe mogli su vidjeti raznovrsna tehnička i ilustrativna rješenja, no svojom kvalitetom izrade posebno se isticala *Die Heilige Schrift: Alten und Neuen Testaments*⁹⁰ s prekrasnim ilustracijama Gustava Doréa, majstora umjetnosti drvoreza te remekdjela umjetnosti drvoreza na području arhitekture, skulpture i slikarstva u reprezentativnom izdanju monografije *Meisterwerke der Holzschnidekunst aus Gebiete der Architektur, Skulptur und Malerei* tiskane u Lepzigu 1886. g.

Veliki broj knjiga na prednjoj korici u lijevom, gornjem uglu ima istovjetnu naljepnicu s brojem.⁹¹ Ne zna se tko je stavio naljepnicu i što označava broj, no on se nalazi na većini knjiga, kako u Našicama, tako i u Muzeju Slavonije Osijek.

Na prednjoj korici u lijevom, gornjem uglu nalazi se naljepnica *Narodna knjižnica s alfanumeričkim brojkama*⁹², što je stavljeno nakon II. svjetskog rata.

Vrste publikacija prema sadržaju

Uvid u sadržaj knjiga govori o znalačkom odabiranju i istančanom ukusu članova obitelji Pejačević pri

⁸⁸ Kasnije nazvanu "Collection of British and Americans Authors", koju je 1841. godine pokrenuo tiskar i izdavač iz Leipziga Christian Bernhard Tauchnitz. Alekandar Stipčević, *Povijest knjige*, Zagreb, 1985., str. 455. (dalje: Stipčević, *Povijest*)

⁸⁹ Stipčević, *Povijest*, str. 462-464.

⁹⁰ Stari i Novi zavjet Biblije sada se nalazi u vlasništvu Odjela muzealnih tiskopisa Muzeja Slavonije Osijek i bio je posuđen za Izložbu "Knjižnica Pejačević u Našicama".

⁹¹ Ova se naljepnica nalazi na 973 knjige.

⁹² Naljepnica se nalazi na 87 svezaka.

⁸⁷ U knjizi je postojao i prikaz grba obitelji Pejačević, ali je istrgnuta str. 236 na kojoj se nalazio.

kupovanju knjiga. Vidljivo je praćenje tadašnjih suvremenih književnih trendova i izdavačke djelatnosti, kao i velika briga za knjige kao dio opće kulture svakog pojedinca i značajan segment obiteljske baštine.

Prilikom pregledavanja svezaka pokušalo se približno odrediti sadržaj knjiga i svrstati ih u kategorije: književnost (beletristika), dječju, stručnu i referentnu literaturu. U daljnjoj obradi javila se potreba za dodatnom podjelom na školske udžbenike, rukopise, vodiče i planove prilikom putovanja, kataloge muzeja, novine, magazine, godišnjake, itd. Daljnje istraživanje te detaljnije iščitavanje i proučavanje knjiga omogućit će i njihovu precizniju podjelu po vrstama.

U skladu sa sadašnjim saznanjima, najveći dio sačuvanog fonda može se svrstati u književnost.⁹³ Iako vremenski obuhvaćaju period 19. st. pa do polovine 20. st., ovdje se nalaze pisci i djela iz raznih književnih razdoblja, dijelom tadašnji suvremenici, kao i djela i autori iz ranijih razdoblja, npr. Aristotel, Demokrit, Shakespeare i dr.

Najvećim dijelom su zastupljeni predstavnici romantizma (od kraja 18. st. i do 20-ih godina 19. st.), kao što su Eichendorf, Friedrich Schiller, Johan Wolfgang Goethe, Johann Gottfried Herder, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Alphonse de Lamartine, Walter Scott, Ernest Theodor Amadeus Hoffmann, Ludwig Tieck. Razdoblje realizma (1830.-1870.) donosi djela autora kao, npr. Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Charles Dickens, Gustave Flaubert, Henry Beyle Stendhal i dr. S kraja 19. st. i književnosti moderne nalazimo djela Marcela Prousta, Richarda Wagnera, Friedricha Nietzschea i dr. Njihova djela zastupljena su pojedinačno, kao sabrana djela ili u okviru velikih nakladničkih cjelina poput *Mayers Klassiker-Ausgaben in 150 Bänden* u izdanju Bibliographisches Institut iz Leipziga i Beča, s ukupno 80 svezaka djela raznih autora.

Kao posebna skupina unutar književnosti, izdvojene su dječje knjige, kojih ima oko 90 naslova raznih pripovijedaka, bajki i priča za djecu i mladež. Razlog izdvajanja dječjih knjiga je i činjenica da su 334 dječje knjige posebno popisane i u katalogu iz 1935. g., u tzv. sobi za učenje (*Schulzimmer*). Danas je od sačuvanih 90-ak dječjih knjiga 47 svezaka s tog popisa, od kojih su neke bile izložene. Osim knjiga za razonodu, sačuvano je 6 školskih udžbenika i 12 svezaka uvezanog dječjeg magazina na francuskom jeziku - bogato ilustrirani, koji nisu služili samo za zabavu nego i kao nadopuna onoga što su djeca učila u školi.

Stručnoj literaturi pripada 182 sveska s različitih područja. Ovdje se, u najvećem broju, nalaze djela iz povijesti i umjetnosti od udžbenika, čitanki, stručnih knjiga s određenim temama ili povijesnim pregledima

pa do velikih, bogato ilustriranih povijesnih atlasa, reprezentativnih knjiga s prikazima umjetničkih djela, priručnika o glazbi i glazbenicima i dr.

Velika ljubiteljica pisane riječi bila je i prva hrvatska skladateljica Dora Pejačević, što možemo vidjeti i po Dnevniku pročitanih knjiga koji je vodila,⁹⁴ a iz kojeg se vidi da je mnoge knjige čitala u Našicama. O njenoj ljubavi prema glazbi i knjigama te kontaktima s drugim skladateljima i muzikolozima, kazuje i Dorino pismo iz 1904. g., u kojem se zahvaljuje poznatom hrvatskom muzikologu i skladatelju, Franji Kuhaču na poklonjenim knjigama. Riječ je o njegovim knjigama *Južno-slovenske narodne popievke*⁹⁵ koje se i danas nalaze izložene, uz Dorino pismo, u njenoj spomen-sobi u Zavičajnom muzeju Našice.

Knjižnica sadrži i mnoga djela iz raznih područja ljudskog djelovanja koje bi mogle zadovoljiti široki krug interesa, kao npr. pravne knjige, knjige s područja tehničkih znanosti, geografije, medicine, kemije, poljoprivrede, lovstva i dr. Izložba je javnosti predstavila najzanimljivije primjerke iz raznih stručnih područja, a izdanja Biblije i molitvenika, koji ne postoje u Našicama, pronađena su među knjigama Pejačević u Muzeju Slavonije Osijek te prezentirana javnosti.

Među knjigama nalazi se i popis knjiga knjižnice bana Nikole Zrinskog⁹⁶ *Die Bibliothek Dichters Nicolaus Zrinyi* koji je tiskao S. Kende iz Beča 1893. g.⁹⁷ Katalog donosi literarno - povijesni uvod, popisana djela Nikole Zrinskog s povijesnim podacima, bilješkama i aforizmima i dr. Najzanimljiviji dio svakako je originalni katalog knjiga Nikole Zrinskog iz 1662. g.

⁹⁴ Dnevnik pročitanih knjiga Dore Pejačević nalazi se u Hrvatskom glazbenom zavodu.

⁹⁵ Iako četiri sačuvane knjige nemaju obiteljski pečat iz 1935. g., na koricama se nalazi naljepnica koja potvrđuje pripadnost knjiga obitelji Pejačević. Knjige je Zavičajnom muzeju Našice poklonio g. Zvonimir Brdarić iz Našica, kojemu se najljepše zahvaljujem.

⁹⁶ Nikola grof Zrinski (1620.-1664.) hrvatski ban od 1647. do 1664. S bratom Petrom potukao Turke kraj Kaniže (1637.) i proslavio se u tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.). Potukao Turke kraj Kostajnice 1652. godine. Središnja ličnost Zrinsko-Frankopanske urote do smrti 1664. g. kada ga je u lovu razderao vepar. *Hrvatski opći leksikon*, str. 1108. Prvi veliki mađarski pisac u kojem progovaraju mašta i zbilja jednog doba. Glavno mu je djelo barokni ep u 15 pjevanja u mađarskoj poznat pod nazivom *Sigetka pogibelj*, a koji je preradio na hrvatski njegov mladi brat Petar. Ep se temelji na povijesnom događaju kada je Sulejman II. zauzeo Siget 1566. g. kojeg je branio Nikolin i Petrov djed Nikola grof Zrinski. *Povijest svjetske književnosti*, knj. 5, Zagreb, 1974., str. 436. (dalje: *Povijest svjetske književnosti*)

⁹⁷ Prema svjedočenju g. Kosića iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK) spomenuti je izdavač imao u svom posjedu originalni katalog na listićima iz 1662. g. i knjige Nikole Zrinskog te ih je prvotno htio ponuditi Mađarima, no kada su oni odbili kupila je NSK u Zagrebu. Danas se katalog iz 1662. g. kao i knjige (*Bibliotheca Zrinyiana*) nalaze u NSK u Zagrebu, a 1991. g. katalog je ponovno tiskan u Mađarskoj. Aleksandar Stipčević u *Povijest knjige* navodi da je knjižnica brojila preko 400 svezaka i da ju je NSK otkupila 1892. g. Stipčević, *Povijest*, str. 435.

⁹³ Ukupno 684 sv. pripada književnosti.

Velike površine gustih slavonskih šuma bile su pogodne za lovstvo, a da je obitelj u velikoj mjeri voljela i njegovala taj "sport" (hobi) prikazuju sačuvane fotografije članova obitelji s lovcima i njihovim ulovom te grafike s temom šume i lova koje su krasile prostor dvorca, a sada se nalaze u Galeriji likovnih umjetnosti Osijek i prezentirane su našičkoj publici već spomenutom izložbom *Grafike s temom šume i lova obitelji Pejačević*. Gore navedeno potvrđuje i nemali broj knjiga s tematikom lova pronađenih u knjižnici Pejačević. Posjetitelji izložbe mogli su vidjeti razne bogato ilustrirane priručnike velikog formata s brojnim, često koloriranim, prizorima iz lova koji često na komičan način prikazuju razne zgrade i nezgode lovaca.

Knjižnica obitelji Pejačević sadrži i vrlo vrijednu i zanimljivu zbirku *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, koju je 1886. g. pokrenuo prijestolonasljednik Rudolf, a s ciljem predstavljanja raznolikosti zemalja unutar Austro-Ugarske Monarhije.⁹⁸ Zbirka je imala uredništvo sastavljeno od znanstvenika, političara i činovnika. Napisana je znanstveno, tj. svaki je svezak napisalo više autora po strukama, pa su pojedini radovi posvećeni povijesti, književnosti, umjetnosti, poljodjelstvu, šumarstvu, lovu i ribarstvu, industriji, prometu, narodnim običajima i kulturi i itd. Priloge su, u pravilu, pisali mjesni ljudi, znanstvenici, književnici, a ilustrirali su je ugledni slikari tih zemalja. Izašla je na njemačkom i mađarskom jeziku.⁹⁹

U Knjižnici Pejačević u Našicama je pronađeno 8 svezaka iz spomenute Zbirke pisanih goticom. Riječ je o tvrdo ukoričenim knjigama u crvenoj ili zelenoj boji, bogato ilustriranih, s mnoštvom oslikanih priloga te pozlaćenim obrubom stranica. Takozvani pregledni dio izdan 1887. g. u svom prvom dijelu donosi prirodoslovlje, a u drugom povijesni pregled. Dva sveska o Beču i Donjoj Austriji izdani su 1886. g. i 1888. O Mađarskoj postoje dva sveska, od postojećih šest, tiskana 1888. i 1891. Svezak o Štajerskoj tiskan je 1890, a svezak o Gornjoj Austriji i Salzburgu 1889. g.

Posebno ističemo knjige čiji su autori članovi obitelji Pejačević. Ovdje je svakako vrijedno istaknuti

zbirku knjiga i rukopisa Julijana grofa Pejačevića, poznatog kao obiteljskog kroničara i istraživača povijesti, ali i kao pijanista i skladatelja. Na izložbi je bio prezentiran sav sačuvan opus njegova djelovanja, od rukopisnih dokumenata, povijesnih radova, notnih zapisa, pa do knjiga s njegovim pečatom te popisom knjiga iz 1935. g.

Posebno mjesto u njegovoj zbirci zauzima njegov notni materijal od 28 kompozicija uvezanih u knjigu.

Sačuvani rukopisni prijepis dokumenata iz različitih arhiva, vjerojatno, je pripadao Julijanu, koji je za potrebe svojih povijesnih istraživanja obilazio arhive i sakupljao građu.¹⁰⁰ Da je njegov rad bio cijenjen, možemo vidjeti i iz sačuvane neke vrste zbornika radova, tzv. *Archiv für österreichische Geschichte* koje je izdala Kraljevska akademija znanosti u Beču, 1880. g. U zborniku se nalazi iscrpan Julijanov rad¹⁰¹ o Petru Parčeviću¹⁰², jednom od predaka obitelji Pejačević iz Bugarske, koji je bio nadbiskup Martianopela. Kroz rad Julijan govori o porijeklu i povijesti obitelji Pejačević.

Osim Julijanovih radova, u knjižnici se nalazi jedno djelo *Die Nothwendigkeit der Errichtung österr. - ungarischer Strafkolonien* koje je napisao Julijanov nećak Ivan Nepomuk Pejačević¹⁰³ te izdao 1882. g. u vlastitoj nakladi. U knjizi opisuje potrebu osnutka austro-ugarskih kaznenih kolonija, a da ju je poklonio stricu Julijanu, vidimo po Julijanovu pečatu na knjizi.

¹⁰⁰ Dokumenti su pronađeni među knjigama obitelji Pejačević, a umetnuti su u tiskanice s narudžbom za knjige. Ukupno broje 80 rukom ispisanih listova (21 x 13,5 cm).

¹⁰¹ Pejačević, Julian Grafen, *Preter Freiherr von Parčevich : Erzbischof von Martianopol : (1612.-1674. : Apostolischer Vicar und Administrator der Moldau, bulgarischer Internuntius am kaiserlichen Hofe und kaiserlicher Gesandter bei dem Kosaken-Hetman Bogdan Chmielnicki*, u: *Archiv für österreichische Geschichte*, Wien, 1880., str. 337-639.

¹⁰² Petar II. Parčević, napoznatiji iz loze Parčevića, rođen je u 1612. g. u Ciprovu, pohađao glasoviti "Collegium Illyricum" u Rimu i završio bogoslovne studije. Prvo je njegovo mjesto misionarstva bilo u Bakovu, u Moldaviji 1644. g., zatim je poslanik Moldavije i Vlaške te Bugarske (1647.) na dvoru poljskog kralja Ladislava IV. i Ivana Kazimira 1649. g. Godine 1650. bio je u diplomatskom poslanstvu kod austrijskog cara Ferdinanda III. te mletačkog dužda. Nadbiskup u Martianopolu postao je 1655. g. Godine 1657. car Ferdinand III. poslao ga je kozačkom hetmanu Bogdanu Chmielnickom, da ga pridobije za saveznika protiv Turaka. Umro je 1674. g. u Rimu prigodom jednog diplomatskog izaslanstva. Balta, *Vlastelinska*, str. 259.

¹⁰³ Ivan Nepomuk grof Pejačević (1848.-1885.). Sin Julijanovog i Ladislavovog brata Karla grofa Pejačevića (1825.-1880.) i Franciske rod. Felbis. Supruga Ivana Nepomuka bila je Roza Lonyay s kojom je imao sina Alberta. U člancima objavljenim u Pesti Hírlapu analizira politiku Turske i Rusije. MOLNÁR, László, *Két nemzet - egy család : A Pejačevichek és Saprón városa = Dva naroda jedna obitelj : Pejačeviči i grad Šopron*, Saprón, 2004., str. 17. (dalje: Molnár, *Dva naroda*)

⁹⁸ Rudolf (1858.-1889.), sin cara Franje Josipa I. (1830.-1916.). Austro-Ugarska Monarhija sastojala se od zemalja (Länder). Četiri zemlje bile su Kraljevine (Češka, Mađarska, Hrvatska i Dalmacija), a ostale su bile zemlje kao npr. Štajerska, Kranjska, Moravska, Bukovina i dr. Njemački dio Austrije (Deutsch-Österreich) nije bio zasebna politička jedinica, već se sastojao od niza grofovija i vojvodstva. Ivan Pederin, *Kruna Svetog Stjepana i uloga Nijemaca u njoj* (u zbirci *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*), u: Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice 2003, Osijek, 2003., str. 99 - 151. (dalje: Pederin, *Kruna*).

⁹⁹ U razdoblju od 1986. do 1902. g. ukupno je izašao 21 svezak, od toga 3 dvostruka, potom neki svesci prirodoslovnog karaktera. O Hrvatskoj, koja se službeno nazivala Kraljevina Hrvatska i Slavonija, napisan je poseban svezak koji nije pronađen među knjigama u Našicama. Pederin, *Kruna*, str. 99-100, 102.

Pronađena je knjiga s aukcije ostavštine Elemira grofa Pejačevića,¹⁰⁴ održane u svibnju 1927. g. u Berlinu. Na aukciji je ponuđen namještaj, skulpture i umjetnički predmeti iz Elemrove ostavštine.

Među knjigama je pronaden i jedan nepotpisan, uvezani rukopis *Grund-Bestimmungen aus den vier verschiedenen Landwehr-Gesetzen von Preussen, Sachsen, Belgien und Frankreich* koji razmatra osnovne zakonske odredbe o zemaljskoj obrani u četiri zemlje. Da je rukopis pripadao Julijanovim knjigama svjedoči njegov pečat na naslovnoj stranici, no za sada je nepoznato tko je autor teksta.

Referentna literatura u 80 svezaka sadrži vrijedne enciklopedije i leksikone. Standardni dio svake knjižnice, pa i privatne knjižnice svakog onodobnog kulturnog čovjeka, bio je znamenit *Conversations-Lexikon* poznatog njemačkog izdavača Brockhousa, kojeg u knjižnici nalazimo u tri različita izdanja. Najstarije izdanje u 17 svezaka je tiskano od 1872. do 1897., dok je posljednje nabavljeno 1941., kao jedna od posljednjih akvizicija u ovoj knjižnici. Mađarski *Révai Nagy lexikon* postoji u knjižnici kao dubleta sa 14 svezaka izdanih u razdoblju 1911.-1916. Leksikoni su vrlo opširni i bogato ilustrirani s velikim brojem tabli na kojima su fotografije, crteži, karte i planovi, djelomično kolorirani.

Sačuvani su i razni putnički vodiči s planovima gradova (8 svezaka) te jedan katalog muzeja, što ne čudi, jer su Pejačevići često putovali. Od periodičkih publikacija sačuvana su 4 godišnjaka. Da je obitelj Pejačević pratila tadašnja javna i politička zbivanja iz carske prijestolnice svjedoči sačuvani ilustrirani tjednik *Radiowelt*, tiskan u Beču 1928. g., koji donosi novitete iz mode, slike uglednih i poznatih ličnosti iz kazališnog, političkog, mondenog života, karikature, slike iz dalekih krajeva i slične zanimljivosti.

Kao što se iz ovog kratkog prikaza moglo vidjeti, knjižnica obitelji Pejačević sadržavala je raznovrsnu knjižnu građu koja je mogla zadovoljiti potrebe brojne obitelji, kako u skladu s njihovim uzrastom, tako s osobnim interesom svakog pojedinca te pružiti primjereno opće i stručno obrazovanje. Sustavnijom i temeljitijom obradom svih sačuvanih knjiga te otkrivanjem danas nepoznatih imatelja ove građe, moći će se sadržajnije obraditi knjižnica obitelji Pejačević.

Otvorenje postava i izložba približila je javnosti kulturnu baštinu iznimne vrijednosti u njezinoj izvornoj opremi i ambijentu te dala poticaj u prikupljanju i sastavljanju dijelova knjižnice Pejačević, koji se danas nalaze u brojnim privatnim i javnim kolekcijama. Prezentiranje te građe, kao i dosadašnja istraživanja, predstavljaju tek korak u sustavnom istraživanju, kako knjižne tako i cjelokupne baštine obitelji Pejačević.

¹⁰⁴Elemir (Velimir) grof Pejačević (1883.-1927.), mlađi sin Teodora grofa Pejačevića. Bio je diplomat od karijere u službi Austro-Ugarske Monarhije i službovao je u Bukureštu, Berlinu, Parizu i Londonu. Njegova je karijera završila raspadom Monarhije. Pejacsevich, *A Twentieth*, str. 79.

IZVORI I LITERATURA

- ANIĆ, V., GOLDSTEIN, I., 1999., Rječnik stranih riječi, Novi Liber, Zagreb.
- BALTA, I., 1985., Vlastelinska porodica obitelji Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku // Anali zavoda za znanstveni rad u Osijeku, br. 4, Osijek.
- BLAŽEKOVIĆ, M., 1987., Umro Petar grof Pejacsevich - Virovitički // Hrvatska revija, 2/1987.
- BOŠNJAKOVIĆ, R., 2003., Knjižnica Pejačević u Našicama, katalog izložbe, Zavičajni muzej Našice, Našice.
- GOJKOVIĆ, J., 1954., Galerija slika u Osijeku // Osječki zbornik, br. 4, Osijek.
- HORVAT, R., 2001., Povijest grada Virovitice, Virovitica.
- Hrvatski opći leksikon, 1996., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Katalog popisanih knjiga obitelji Pejačević iz 1935. g. (rukopis).
- KATRUŠA, Z., 2001., Park u Našicama-spomenik parkovne arhitekture // Našički zbornik 6, Našice.
- KOS, K., 1982., Dora Pejačević, JAZU, Zagreb.
- KOS, K., 1998., Dora Pejačević, Muzički informativni centar, Zagreb
- LUČEVNJAK, S., 1999., Kapela s grobnicom obitelji Pejačević u Našicama // Našički zbornik 5, Našice.
- LUČEVNJAK, S., 2002., Grbovi obitelji Pejačević - tragovi postojanja // Našički zbornik 7, Našice.
- MOLNÁR, L., 2004., Két nemzet - egy család : A Pejachevichek és Saproon városa = Dva naroda jedna obitelj : Pejachevichi i grad Šopron, Saproon.
- NAJCER, J., 1999., Kasnobarokno-klasicistički dvorac Pejačevića u Našicama // Našički zbornik 4, Našice.
- NAJCER, J., 2002., Tragom umjetnina grofovske obitelji Pejačević // Našički zbornik 7, Našice.
- NAJCER, J., 2002., Umjetnička ostavština našičke obitelji Pejačević // Osječki zbornik 26, Osijek.
- NAJCER-SABLJAK, J., 2003., Izložba grafika s temom šume i lova iz zbirke obitelji Pejačević, katalog izložbe, Zavičajni muzej Našice, Našice.
- OBAD ŠĆITAROCI, M., B., 1998., Dvorci i perivoji u Slavoniji - od Zagreba do Iloka, Zagreb.
- PINTEROVIĆ, D., 1958., O razvoju osječkog muzeja // Osječki zbornik, br. 6., Osijek.
- PEDERIN, I., 2003., Kruna Svetog Stjepana i uloga Nijemaca u njoj : (u zbirci Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild) // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice 2003, Osijek.
- PEIĆ, M., 1985., Skitnje, Zagreb.
- PEJACSEVICH, M., 1999., A Twentieth Century Odyssey : Born "Upstairs" but happy to have lived "Downstairs" as well... , (rukopis).
- PERIĆ, I., 2000., Hrvatski državni sabor : 1848.-2000., sv. 2., Zagreb.
- PFEIFFER, J., 1937., Kako je porodica Pejacsevich došla u Slavoniji // Hrvatski list od 23. prosinca 1937.
- Povijest svjetske književnost, knj. 5, 1974., Mladost, Zagreb.
- Presuda Okružnog narodnog suda u Osijeku od 20. studenog 1945. g.
- RADIĆ, M., 1997., Muzej Slavonije Osijek 1877. - 1997. // Blago Muzeja Slavonije, Osijek.
- STIPČEVIĆ, A., 1985., Povijest knjige, Zagreb.
- TURALIJA, A., LUČEVNJAK, S., 2002., Perivoj obitelji Pejačević u Našicama, katalog izložbe, Zavičajni muzej Našice, Našice.
- Ugovor o ustupanju na trajno korištenje Knjižnice obitelji Pejačević između Hrvatske narodne knjižnice i čitaonice i Zavičajnog muzeja Našice od 19. ožujka 2002. g.
- Usmeni iskazi: Edite Beker, Željka Bobeka, Zvonimira Brdarića, Josipa Majsterića, dr. sc. Ive Mažurana, mr sc. Blaženke Pavlović-Radmanović, Dragice Piletić, Mate Svorena, mr. sc. Josipa Wallera.
- VOLNER, M., 2000., Rekonstrukcija partera u francskom klasničnom stilu u okviru snimanja postojećeg stanja i plana obnove našičkog parka. Diplomski rad, Zagreb.
- VRBANUS, M., 2002., Gospodarske prilike na Našičkom vlastelinstvu od početka 18. st. do urbara Marija Terezije (1756). Magistarski rad, Zagreb.
- WALLER, J., 1982., Borbe za Našice u vrijeme završnih operacija NOVJ za oslobođenje zemlje, Našice.
- Zapisnici KOMZE, K- 32/46, K - 7/47, K - 15/47, K - 1/48, 43/47 i K - 8/48 (dokument).
- ZEC, D., 2001., Hermann Bollé : kapela Pejačević u Našicama. Diplomski rad, Orahovica.

THE PEJAČEVIĆ FAMILY LIBRARY IN NAŠICE

SUMMARY

The Pejačević family left an undeniable mark on the Croatian political and cultural scene providing notable viceroys, district-prefects, officers, generals, scientists and well-known culture and art patrons. From the three kins of the Pejačević family, the paper deals with a library story, today still living Našice-Virovitica kin which raised two Croatian viceroys and the first Croatian female composer Dora Pejačević. With its presence the Pejačević family left a profound mark in every part of social, economic and cultural life in Našice. By building its objects and supporting the public houses construction, it created a historical core in the centre of Našice and left a building legacy that is nowadays the main feature of Našice. It contributed an economy development of the Našice region whose fundamentals were based on the well-run manor and helped the citizens of Našice with humanitarian and social work. In concordance with it, one of the main tasks of the Native Museum in Našice has been to collect, research and systematize the materials about the family as well as to examine and present the rest of the legacy of this wealthy and notable family. The family library legacy represents only a step in thorough research and presentation of their whole legacy.

The Pejačević family library was founded probably in the mid 19th century when it was organized and placed into a basement of the Pejačević manor-house in Našice. A special furniture was made for it, in spirit of historicist style, the same one which the manor-house interior was furnished in. A library list was made in 1935 when many books received the special library seal - EX LIBRIS BIBLIOTECAE NASICIENSIS. In this library the literature documents prevailed, but we can find also numerous reference books, manuals, books for

children, magazines etc. A book design is an example of outstanding achievement of the then notable publishing houses. The lesser part of the books were printed in Croatian language, the others were printed in German (frequently in Gothic characters), Hungarian, French, Italian and English. We suppose that the library originally possessed 4000 to 5000 items.

After the family had left, the library was moved out from its original site and placed in the Museum of Slavonia in Osijek. The lesser part remained in Našice, some of which ended up in various institutions and the others private. Eventually the books became the property of the Croatian national library and reading-room in Našice and in 2002 about 1100 preserved issues were given to the Native Museum of Našice for permanent use. In the museum the books are stacked in original library book-cases and the collection was supplemented by a collection of books from the Native Museum of Našice, especially from the Pejačević collection (blueprints of the Pejačević manor-house in Našice, an ink-stand with a family coat of arms, photos etc.). On the occasion of the Croatian Book Month in the Native Museum of Našice in 2003, the permanent exhibition "the Pejačević library in Našice" was solemnly opened. The exhibition opening was followed by another one where forty books were presented from the permanent exhibition but with their get up, content or some other detail (an inscribed proprietor's signature or similar) stand out as the most representative in the collection as well as in the catalogue "The Pejačević library in Našice". However, the thorough research of the library and the whole Pejačević family legacy is still to come.